

<https://ssoss.ui.ac.ir/?lang=en>

Strategic Research on Social Problems

E-ISSN: 3041-8623

Vol. 16(1), 1-32

Received: 27.12.2025 Revised: 31.07.2026 Accepted: 29.08.2026

Research Paper

Analyzing the Process of Forming Social Issues in the City of Ahvaz (From the Perspective of the Elites of the Prison Organization)

Mohammad Hossein Moghaddam

Ph.D. student in Sociology of Iranian Social Issues, Faculty of Economics and Social Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran
mohammadhoseyn.moghaddam@gmail.com

Hossein Moltafet*

Associate professor, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran
moltafet_h@scu.ac.ir

Sajjad Bahmani

Assistant professor, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran
s.bahmani@scu.ac.ir

Ali Havasi

Ph.D. in Sociology of Iranian Social Issues, Visiting Lecturer, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran
havasi1356@gmail.com

Introduction

Social issues impose significant economic and cultural burdens on society, undermine the foundational structure of the family, and weaken social vitality. Among the key institutions directly engaged with the system of social issues in the city of Ahvaz—and serving as a critical link between security agencies and social institutions—is the leadership elite of the Ahvaz Prisons Organization. This group is particularly noteworthy as its members have directly confronted a wide range of social problems and have closely observed the dynamics through which these issues emerge and evolve. In light of this, the present study aimed to analyze the process of social issue formation in Ahvaz from the elites' perspective of the Prisons Organization.

Materials & Methods

Given that the aim of this study was to analyze the process of social problem formation in Ahvaz and its associated consequences from the perspective of the prison organization elites, a qualitative research design was employed, utilizing Strauss and Corbin's grounded theory approach. This method is interpretive in its paradigmatic orientation and qualitative in nature. It is process-oriented and follows an inductive logic, enabling the researcher to examine the phenomenon under investigation within its specific context and situational setting. The study participants selected through purposive sampling consisted of elites from Ahvaz Prisons

Organization. In-depth interviews were conducted with 12 participants with the sample size determined by the principle of theoretical saturation. Data collection and analysis proceeded concurrently and the coding process was carried out in 3 stages: open, axial, and selective coding.

Discussion of Results & Conclusion

The research findings yielded 15 subcategories, 5 main categories, and a core category entitled "Social problem as a convergence of multifaceted anomalies". This core category suggested that the formation of a social problem involved a concurrent accumulation of diverse anomalies. In other

*Corresponding author

How to cite: Moghaddam, M.H., Moltafet, H., Bahmani, S., & Havasi, A. (2027). Analyzing the process of forming social issues in the city of Ahvaz (From the Perspective of the elites of the prison organization). *Strategic Research on Social Problems*, 16(1), 1-32.
<https://doi.org/10.22108/srsp.2026.147905.2196>

3041-8623/ © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/srsp.2026.147905.2196>

words, a social problem emerged from the interplay of multiple factors, each contributing in its own way to the emergence and development of the phenomenon within the paradigm model. Based on the research findings and the paradigm model, it could be concluded that the most significant phenomenon underpinning social problems in Ahvaz was the scarcity of livelihood resources. The process indicated that social background—particularly family and residential context—constituted one of the most critical foundations for the emergence of social problems in this city. In this regard, families with weak economic bases, particularly in terms of employment and housing, were highly susceptible to pushing individuals toward abnormal behaviors. Moreover, Ahvaz was characterized by a large proportion of slum areas, which served as a visible symbol of class disparities. This spatial and socioeconomic marginalization further intensified the conditions under which social problems were generated and perpetuated. One notable demographic feature of Ahvaz, beyond the sheer volume of slum areas, was their spatial distribution across various parts of the city. In effect, class-based disparities were observable among neighborhoods throughout the urban landscape. In this context, there was no evidence of balanced development or equitable distribution of facilities across all urban districts. This unevenness has been further exacerbated in recent years by mounting social and economic pressures—particularly rising prices and inflation—which have contributed to the expansion of slum settlements. Although it might have been expected that these marginal areas would gradually integrate into the urban fabric and city center over time, the lack of balanced development in Ahvaz has

prevented such assimilation. Instead, this persistent inequality has intensified feelings of relative deprivation. Within this framework, relative deprivation not only facilitates the emergence of social problems, but also functions as a driving mechanism that amplifies existing social harms and accelerates their proliferation. Thus, the trajectory of social problem formation can be outlined as follows: it originates within the social and familial context, is reinforced by mounting economic and social pressures, and ultimately crystallizes into recognizable social problems.

Keywords: Process, Prison Elites, Grounded Theory, Social Issues, Ahvaz.

Acknowledgments

The authors thank everyone who contributed to this article.

Conflicts of Interest

There is no conflict of interest.

Funding

The present research is derived from the doctoral dissertation of Mohammad Hossein Moghaddam, conducted under the auspices of the Applied Research Office of the Khuzestan Provincial Police Command.

Statement on the Use of AI

No artificial intelligence tools were used in the writing, editing, or preparation of this manuscript.

پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی
سال شانزدهم، شماره پیاپی (۵۶)، شماره اول، ۱۴۰۶، ص ۱-۳۲
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۰/۰۶ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۵/۰۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۰۷

مقاله پژوهشی

واکاوی فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی شهر اهواز (از منظر نخبگان سازمان زندان‌ها)

محمدحسین مقدم^{ID}، دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید

چمران اهواز، اهواز، ایران
mohammadhoseyn.moghadam@gmail.com

حسین ملتفت^{ID*}، دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران
moltafet_h@scu.ac.ir

سجاد بهمنی^{ID}، استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران
s.bahmani@scu.ac.ir

علی هواسی^{ID}، دکترای جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران
havasi1356@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر، واکاوی فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی شهر اهواز از منظر نخبگان سازمان زندان‌هاست. برای نیل به این هدف از روش‌شناسی کیفی نظریه زمینه‌ای استفاده شد و با ۱۲ نفر از نخبگان مصاحبه عمیق انجام پذیرفت. تحلیل داده‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی برای استخراج مدل پارادایمی انجام شد. یافته‌ها شامل ۵ مقوله اصلی تراکم چالش‌های اقتصادی و اخلال در زیست روزمره، رشد ناموزون پدیده شهری و بازتولید حاشیه‌نشینی، خلأهای سیاست‌گذاری - اجرا در حوزه مدیریت شهری، راهبردهای تضمین کفایت زیست معیشتی، پیامدهای چندگانه اجتماعی و یک مقوله هسته با عنوان مسئله اجتماعی به مثابه تلاقی ناهنجاری‌های چندجانبه است. نتایج نشان داد که مسئله اجتماعی از بافت خانوادگی و بُعد اقتصادی، یعنی فقدان درآمد و مسکن مستقل آغاز و توسط بافت شهری، یعنی رشد ناموزون پدیده شهری و بازتولید حاشیه‌نشینی و بافت قانونی، زیست شهری افراد را با تنگنای معیشت مواجه کرده است. در چنین شرایطی کنشگران دستکم ۴ استراتژی تضمین کفایت زیست معیشت را اتخاذ می‌کنند: (۱) زیست کوچنده معیشت‌ساز: تغییر شرایط را بر اصلاح آن ترجیح می‌دهند؛ (۲) زیست وابسته: برای عبور از تنگنای معیشت، از دیگران مهم کمک می‌گیرند؛ (۳) زیست خودتخریبی - انفعالی: انفعال نسبت به شرایط و انتقال تحمیلی مسئولیت خانواده به سایر اعضای خانواده است؛ (۴) زیست حاشیه‌ای: زیست در حاشیه شهرها را مرحله گذار از روستا به شهر و تضمین‌کننده معیشت می‌دانند. مسئله اجتماعی نیز، پیامد به‌کارگیری این استراتژی‌ها توسط کنشگران است.

واژه‌های کلیدی: فرایند، نخبگان زندان‌ها، نظریه زمینه‌ای، مسائل اجتماعی، اهواز.

*نویسنده مسئول

استناد به این مقاله: مقدم، محمدحسین، ملتفت، حسین، بهمنی، سجاد و هواسی، علی. (۱۴۰۶). واکاوی فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی شهر اهواز (از منظر نخبگان سازمان زندان‌ها). پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی، ۱۶(۱)، ۱-۳۲. <https://doi.org/10.22108/srsp.2026.147905.2196>

مقدمه و بیان مسئله

در منظومه دانش جامعه‌شناختی، مفهوم بنیادینی وجود دارد که نقش مهمی در لندیشه اجتماعی دارد. مسئله اجتماعی آن مفهوم مهمی است که سابقه‌ای به اندازه تفکر اجتماعی دارد و باعث ابداع مفاهیم جامعه‌شناختی دیگری نیز شده است. به این مفهوم ازسوی جامعه‌شناسان در دوره‌های زمانی و فکری مختلف به صورت مستقیم و آگاهانه یا غیرمستقیم و ناآگاهانه توجه شده و پیرامون معنا، ابعاد، مصادیق و روش‌های پژوهش آن، کندوکاوهای فکری و نظری فراوانی صورت گرفته است (Parrillo, 2005; Wilson, 2010; Sullivan, 2016) به نقل از نورانی و همکاران، ۱۴۰۰: ۷۲۲).

به اعتقاد جامعه‌شناسان ملاک و معیار اصلی در تشخیص و تحلیل مسائل اجتماعی، ارزش‌های پذیرفته‌شده و تعمیم‌یافته در نزد مردم است. همچنین گفته می‌شود، ارزش‌ها را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: ارزش‌های مطلق و نسبی. در ارزش‌های مطلق، گذشت زمان و تغییر مکان اثری ندارد و معمولاً متعلق به دین بوده و ارزش‌های نسبی یا اجتماعی نیز تابع شرایط زمانی و مکانی است. ارزش‌هایی که مبدأ مسئله‌شناسی جامعه‌شناس و تحلیل او از بحران اجتماعی است، ارزش‌های دسته دوم، یعنی ارزش‌های نسبی یا اجتماعی است؛ درحالی‌که ارزش‌هایی که مبدأ مسئله‌شناسی عالم دینی و تحلیل وی از محیط اجتماعی اطراف اوست، ارزش‌های دسته اول، یعنی ارزش‌های مطلق دینی خواهد بود (معیدفر، ۱۳۷۹: ۶۸ به نقل از کلاتری و مهدی‌زاده، ۱۳۹۱: ۲).

جامعه ما جامعه‌ای درحال‌گذار است و هم‌زمان با این گذار از سنت به مدرنیته، دگرگونی‌ها در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی به وجود می‌آید که این دگرگونی‌ها به نوبه خود تأثیرات شگرفی بر روابط افراد، نگرش، بینش و جهان‌بینی آنها و سبک‌های زندگی گذاشته است. در چنین صورتی ممکن است به دلیل تنش‌های زیاد و چالش‌های اجتماعی در معرض بروز، زیست افراد و جامعه تهدید شود. تأثیرات این مسائل و چالش‌های اجتماعی بر افراد

و جامعه از یک‌سو و ازسوی دیگر تأثیرات منفی آن بر فرایند توسعه جامعه در بلندمدت نگران‌کننده است و نیاز به توجه بیش‌ازپیش به آن و اصلاحات لازم را گوشزد می‌کند (رفیعی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۷۵).

مسائل اجتماعی امروزه در کشورهای درحال توسعه نظیر ایران به دلیل نفوذ مدرنیته در بزنگاه تاریخی و حساس قرار دارد؛ این بزنگاه تاریخی به دلیل تضاد نظام ارزشی حاکم بر مدرنیته با نظام ارزشی حاکم در جامعه ایران نمود بارزتری پیدا کرده است. ارزش‌های حاکم بر مدرنیته در عصر کنونی، ارزش‌های فرهنگی کشورهای درحال توسعه را به حاشیه برده و نظام ارزشی خود را به کشورهای درحال توسعه غالب کرده است؛ برای مثال در چارچوب نظام ارزشی حاکم بر مدرنیته، فردگرایی، مصرف‌گرایی، دین‌گریزی و دین‌ستیزی با ارزش‌های بومی کشورهای درحال توسعه نظیر ایران نه تنها متفاوت که بعضاً متضاد است. این تضاد ارزشی، جوامع درحال توسعه را به قطب‌های بعضاً متضاد یا حداقل متفاوت تقسیم کرده و انسجام و یکپارچگی فرهنگی را دچار اختلال کرده است و این وضعیت جامعه را علاوه بر چالش‌های اجتماعی به سمت چالش امنیتی و سیاسی نیز می‌کشاند. از نظر دورکیم^۱ در چنین جوامعی به دلیل اینکه نظام ارزشی و قواعد هنجاری حاکم بر جامعه هنوز در مرحله سنتی قرار دارد و از یک‌سو جامعه در مسیر حرکت و گذار از سنت به مدرنیته است و از مرحله‌ای به مرحله جدیدتر درحال حرکت است، نظام ارزشی و قواعد هنجاری حاکم بر جامعه دچار ضعف می‌شود و ازسوی دیگر باتوجه به اینکه هنوز هنجارهای جدیدی جایگزین هنجارهای گذشته نشده است، جامعه در وضعیت آنومی قرار دارد؛ به عبارتی در چنین جامعه‌ای هنجارهای رفتاری مشخص و روشنی که راهنمای عمل و رفتار افراد باشد، دچار تزلزل و ضعف می‌شود. ضعف هنجارهای حاکم بر جامعه، کنش‌ها و رفتار افراد را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد و افراد در چنین شرایطی به دلیل ضعف یا فقدان نظام هنجاری و الگوهای مشترک، بیشتر دست به کنش‌هایی

¹ Durkheim

می‌زنند که خارج از نظام هنجاری جامعه است که پیامد این کنش‌ها، مولد مسائل اجتماعی است.

درواقع ساختار نظام سرمایه‌داری و بازار رقابت جهانی، خود بستر ساز بسیاری از مسائل و چالش‌های اجتماعی مشابه را در کشورها و فرهنگ‌های مختلف ایجاد کرده است. این چالش‌ها که از طرفی عمومی بوده و از سوی دیگر متناسب با بافت اجتماعی و فرهنگی جوامع است، دغدغه اصلی جامعه‌شناسان بوده است؛ برای مثال مهاجرت‌های فراوانی که با هدف بهبود وضعیت شرایط معیشتی و همچنین کسب جایگاه اجتماعی مناسب، تحصیل و شغل صورت می‌پذیرد، پس از اشباع جامعه مقصد باعث بیکاری گسترده، چالش‌های اقتصادی و معیشتی و در نهایت فقر و آسیب‌پذیری بیشتر شرایط مهاجران به‌ویژه در هنگام مهاجرت از کشورهای حاشیه به اصلی می‌شود. در چنین وضعیتی این مهاجرت‌ها تولیدکننده بحران‌هایی از جمله بحران امنیت، به‌هم‌خوردن نظم و امنیت جامعه، و گسترش مسائل اجتماعی خواهد بود. به این صورت فقر شهری به یکی از ویژگی‌های اصلی کلان‌شهرهای امروزی تغییر شکل می‌دهد و تفاوت اساسی با شهرهای ماقبل صنعتی دارد؛ زیرا این کلان‌شهرها اساساً کانون تخصص و ثروت است و سایر گروه‌ها در بیرون از آن قرار دارد (آقاجان، ۱۳۹۵: ۲)؛ بنابراین، شهرها به کانون و مرکز مسائل اجتماعی تبدیل شده است؛ در همین راستا، آمارهای موجود در حوزه مسائل اجتماعی حکایت از روند صعودی پدیده‌های مختلف اجتماعی در سطح کشور دارد.

برای مثال آمار یاد وقوع جرم و افزایش تعداد زندانیان در سال‌های اخیر، نگرانی‌هایی را در کشور فراهم ساخته است. در حال حاضر در سطح کشور که دارای ۸۰ میلیون نفر جمعیت است، ۱۵ میلیون و دویست هزار پرونده قضایی وجود دارد (روزنامه همدلی، ۱۴۰۰ به نقل از قادری و سلیمانی، ۱۴۰۲: ۲۹۲).

در زمینه سرقت، آمارهای مستخرج از پرونده‌های تشکیل شده در سال‌های مختلف نشان می‌دهد که میزان انواع سرقت‌های عادی شامل سرقت از منزل، مغازه، اماکن دولتی، وسایل نقلیه و احشام در سال ۱۳۹۰، ۵۷۳۷ مورد بوده است که این تعداد در روند افزایشی ۶۲ برابری در طی ۸ سال، در سال ۱۳۹۸ به ۳۵۵۶۹۸ مورد رسیده است. این آمار در سال ۱۳۹۹ به

۴۲۲۰۸۰ و در سال ۱۴۰۰ به ۴۴۵۳۲۳ مورد می‌رسد. همچنین آمار دستگیرشدگان جرمی چون قتل، نزاع و شرارت از ۶۰۷۷ نفر در سال ۱۳۹۵ به ۸۴۷۷ نفر در سال ۱۴۰۰ رسیده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸/۱۴۰۰ به نقل از قادری و سلیمانی، ۱۴۰۲: ۲۹۳). در حوزه مسائل اجتماعی و در زمینه خودکشی، جامعه ایرانی در سال ۲۰۱۵ از نظر سرعت افزایش موارد اقدام به خودکشی در رتبه سوم جهان قرار داشته است و زنان ایرانی رتبه اول را در خاورمیانه به خود اختصاص داده‌اند (زارع شاه‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۶: ۴۲۸ به نقل از صالح‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۳: ۹۰).

همچنین جدیدترین داده‌های منتشرشده درباره مهم‌ترین مسائل اجتماعی در سطح کشور آسیب‌های مرتبط با شیوه حکمرانی، بی‌عدالتی‌ها، فقر، گونه‌های مختلف افراطی‌گری و مسائل آموزشی به‌عنوان مهم‌ترین مسائل اثرگذار و در نقطه مقابل کم‌رنگی گفتمان انقلاب اسلامی، افت سرمایه اجتماعی، اخلال در انسجام ملی و مسائل خانواده اثرپذیرترین مسائل در شبکه مسائل اجتماعی ایران بوده است (عبوسی، ۱۴۰۲). در ارتباط با مهم‌ترین مسائل اجتماعی تهدیدکننده سلامت اجتماعی نیز ده مشکلی که بیشترین اولویت را دارد، عبارت است از: فقدان شغل، فقدان سلامت اداری و مالی، شکاف درآمدی، قیمت زیاد مسکن، سلب اعتماد، فقر، فقر سرمایه‌گذاری اقتصادی، وابستگی به مواد مخدر، جرم و ناامیدی از آینده (رفیعی و همکاران، ۱۴۰۱).

علاوه‌براین، آمارهای استان خوزستان و شهر اهواز در سطح کشور نیز نشان از تراکم مسائل اجتماعی استان دارد؛ برای مثال و بنابر آمارهای منتشرشده از سوی پزشکی قانونی کشور در سال ۱۴۰۳، استان خوزستان در دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ با میانگین ۲۱۹/۷۳، رتبه سوم خودکشی را پس از استان‌های تهران و فارس دارد (صالح‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۳: ۹۱). همچنین براساس آخرین آمار منتشرشده در زمینه ازدواج زودهنگام دختران به‌عنوان یکی از مسائل اجتماعی، استان خوزستان با ۲۱۵۰ مورد ازدواج ثبت‌شده کودکان ۱۰ تا ۱۴ سال، رتبه ۴ کشور را دارد (پورعباسی و همکاران، ۱۴۰۳: ۳۶). در ارتباط با مهم‌ترین مسائل اجتماعی شهر اهواز و براساس آخرین پژوهش صورت‌گرفته به‌ترتیب خشونت به‌ویژه خشونت پدر

دشواری می‌شود، نگرانی‌های فزاینده‌ای را برای مدیران نهادهای متولی در حوزه مسائل اجتماعی و جامعه‌شناسان ایجاد کرده است که این امر مهم باعث توجه به حوزه مسائل اجتماعی و تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری توسط نخبگان جامعه شده است (ملفت، ۱۳۹۸: ۱۵-۱۶).

بنابراین، احصای مسائل فرهنگی و اجتماعی یکی از اولین اقداماتی است که در حوزه مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی باید انجام داد. اگر در تعریف کلی، برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی شناخت وضع موجود، تبیین وضع مطلوب و حرکت از موجود به مطلوب در نظر گرفته شود، تا زمانی که مسائلی موجود در حوزه فرهنگ مشخص نشود، عملاً برنامه‌ریز و مدیریت فرهنگی معنایی ندارد (طالبی و علیزاده بیرجندی، ۱۴۰۳: ۴۸۶).

مسائل اجتماعی هزینه‌های سنگین اقتصادی و فرهنگی را به جامعه تحمیل می‌کند؛ بنیان خانواده را متزلزل می‌سازد و نشاط اجتماعی را هدف می‌گیرد. باتوجه به مطالب بیان‌شده و اهمیت مسائل اجتماعی از یک‌سو و ازسوی دیگر آمارهای صعودی مذکور در باب مسائل اجتماعی و جرم در شهر اهواز، به کار بستن تجربیات و دانش نخبگان نهادهای متولی در حوزه مسائل اجتماعی می‌تواند تا حدود زیادی از گسترش مسائل اجتماعی در شهر اهواز جلوگیری کند؛ ازجمله مهم‌ترین نهادها که به‌صورت مستقیم با نظام مسائل اجتماعی شهر اهواز دست‌وپنجه نرم می‌کند و حلقه واسطه بین نهادهای امنیتی و اجتماعی است، نخبگان سازمان زندان‌های شهر اهواز است. به‌ویژه آنکه نخبگان سازمان زندان‌های شهر اهواز با انواع مسائل اجتماعی روبه‌رو بوده و از نزدیک شاهد فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی است؛ بر همین اساس، هدف این پژوهش نیز واکاوی فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی شهر اهواز از منظر نخبگان سازمان زندان‌ها است.

چارچوب مفهومی

باتوجه به تفاوت‌های پارادایمی پژوهش‌های کمی و کیفی، در پژوهش‌های کیفی از چارچوب مفهومی به‌جای چارچوب نظری استفاده می‌شود. در روش کمی هدف استخراج فرضیه

در خانواده، بیکاری و قتل و علاوه بر موارد ذکرشده، مسائلی همچون استفاده نامناسب از اینترنت، فرزندان طلاق، اعتیاد، زنان مطلقه، افزایش سن ازدواج مردان، سیاست‌های نامناسب دولت، فقر گسترده و طلاق عاطفی مهم‌ترین مسائلی اهواز از نگاه نخبگان بوده است (ملفت، ۱۳۹۸).

در همین راستا در جدیدترین آمارهای منتشرشده در ارتباط با استان خوزستان و شهر اهواز در زمینه حاشیه‌نشینی عنوان شده است که بخش درخورتوجهی از محلات حاشیه‌نشین در کشور به استان خوزستان تعلق دارد و با جمعیت ۸۰۰ هزار نفری، دومین استان کشور از نظر جمعیت حاشیه‌نشین است و در میان شهرستان‌های خوزستان، اهواز بیشترین وسعت حاشیه‌نشینی در سطح کشور را به خود اختصاص داده است (باقری میاب و همکاران، ۱۴۰۳: ۴۵).

مسائل اجتماعی از هر نوعی که باشد، باعث اختلال در فرایند چرخه آموزشی در سازمان‌ها و ارگان‌های علمی، استمرار تحصیل در کانون‌های آموزشی و فناوری، ناهنجاری در مدیریت بین نخبگان سیاسی و تصمیم‌گیران نهادهای دولتی و نهادهای خصوصی، و سلب اعتماد سرمایه‌داران درون و بیرون از کشور برای انجام فعالیت‌های مولد اقتصادی و در نهایت باعث بی‌اعتمادی مردم به کشور و جامعه می‌شود که این زمینه را برای ظهور ناامنی و قانون‌ستیزی فراهم می‌کند (گودرزی، ۱۳۹۱ به نقل از حیدریانی، ۱۴۰۰: ۲۲۱-۲۲۰).

علاوه‌براین در بیشتر مواقع افرادی که جرم و بزهکاری را تجربه می‌کنند، از نظر شغل، آموزش، ازدواج و غیره فرصت‌های جبرانی ناپذیری را از دست می‌دهند. این تجارب منفی در زیست آینده آنان تأثیرات زیادی دارد. معمولاً از طرف دوستان، آشنایان، قوانین، همسر و فرزندان، سازمان‌های رسمی و غیررسمی و غیره طرد می‌شوند و بازگشت آنان به‌عنوان فرد عادی به اجتماع با چالش‌های زیادی روبه‌رو است (وروایی و پرندخ، ۱۳۹۵ به نقل از حیدریانی، ۱۴۰۰: ۲۲۰).

مسائل اجتماعی به دلیل هزینه‌ها و خسارات زیادی که برای جامعه به بار می‌آورد و به دلیل اینکه مدیریت و کنترل آن باتوجه به ویژگی جامعه در حال‌گذار ایران روزبه‌روز

زمانی که افراد از شرایط اقتصادی نابسامان، بیکاری، و فقر رنج می‌برند و راه دستیابی به این اهداف تعیین‌شده را مسدود ببینند، از روش‌های غیرقانونی برای رسیدن به اهداف خود استفاده می‌کنند (به نقل از ستوده، ۱۳۸۹: ۱۳۴). از منظر این نظریه، انسداد راه‌های قانونی برای دستیابی به اهداف مشروع، عامل اساسی در بروز مسائل اجتماعی است. این نظریه در دوران کنونی جامعه ایران که با تورم، بیکاری و کاهش قدرت خرید کالاهای اساسی مصادف شده است، می‌تواند تصویر روشن‌تری از نقش فشار ساختاری بر بحران‌های معیشتی ارائه کند.

نظریه دیگری که اهمیت بُعد فرهنگی مسائل اجتماعی را نشان می‌دهد، نظریه فرهنگ فقر است؛ براساس این نظریه فقر صرفاً یک فقر مادی یا اقتصادی نیست، بلکه رویه و شیوه‌ای از سبک زندگی است که افراد آن را از نیاکان خود به ارث می‌برند و در نسل‌های بعدی بازتولید می‌کنند. بخش از عادت‌ها، آداب و رسوم، و باورها مانند ترجیح کار به تحصیل، ازدواج زودهنگام بدون پشتوانه و فقدان آینده‌نگری برای فرزندان در خانواده‌ها نهادینه شده و به نوعی سبک زندگی تبدیل شده است. این نظریه بُعد فرهنگی مسائل اجتماعی را کندوکاو می‌کند که برای فهم فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی حائز اهمیت است.

نظری دیگری که در حوزه مسائل اجتماعی مطرح است، هم‌نشینی افتراقی است. این نظریه جرم را به چیزی ربط می‌دهد که آن را تفاوت در هم‌نشینی می‌نامند. این لندیشه بسیار ساده است. در جامعه‌ای که حاوی خرده‌فرهنگ‌های گوناگونی است، در برخی محیط‌های اجتماعی فعالیت‌های غیرقانونی تا حدی تشویق می‌شود؛ درحالی‌که در سایر محیط‌ها چنین نیست. افراد از طریق هم‌نشینی با کسانی که حامل هنجارهای مجرم هستند، بزهکار می‌شوند. از نظر ساترلند، رفتار مجرمانه عمدتاً در گروه‌های اولیه و خصوصاً در گروه‌های همسال آموخته می‌شود (گیدنز، ۱۳۸۹: ۳۰۴)؛ از این رو می‌توان گفت که هرچه افراد با کج‌روها ارتباط مستمر

از نظریه و آزمون آن است؛ در صورتی که در روش کیفی اساساً محقق به دنبال آزمون فرضیه نیست، بلکه به دنبال استخراج مدل پارادایمی از داده‌های موجود است.

چارچوب مفهومی شامل مفاهیمی می‌شود که پژوهشگر احتمال می‌دهد که بیشترین ارتباط را با مطالعه داشته باشد و این چارچوب صرفاً پژوهشگر را برای روشن‌ساختن مفاهیم اصلی پژوهش و جمع‌آوری داده یاری می‌رساند و پاسخ‌های پژوهش را مشخص نمی‌کند (ابوالمعالی، ۱۳۹۱: ۱۰۱)؛ در همین راستا و به‌صورت خلاصه به برخی از نظریات موجود در حوزه مسائل اجتماعی با هدف ارتقای حساسیت نظری اشاره می‌شود.

پرسش اصلی نظریه فشار ساختاری این است که چرا مردم کج‌رفتاری می‌کنند و پاسخ کلی این نظریه به این سؤال این است که عواملی در جامعه، برخی از افراد را تحت فشار قرار می‌دهد و آنان را مجبور به کج‌رفتاری می‌کند. مرتن^۱ این فشار را ناشی از ناتوانی شخص در دستیابی به اهداف مقبول اجتماعی می‌داند؛ کوهن^۲ ناکامی در رسیدن به جایگاه بالا در جامعه را عامل فشار می‌شمارد و کلاوارد و اوهلین^۳ عدم‌برخورداری اشخاص از فرصت‌های نامشروع برای نیل به هدف را واردکننده فشار بر افراد و راندن آنان به‌سوی کج‌رفتاری می‌دانند (به نقل از صدیق سروستانی، ۱۳۸۷: ۴۴)؛ به بیانی دیگر نظریه فشار ساختاری رفتارهای انحرافی را نتیجه فشارهای اجتماعی می‌داند که بعضی مردم را وادار به کج‌روی می‌کند. تعبیر ساده این نظریه در ضرب‌المثل معروفی آمده است که «فقر باعث جرم می‌شود»؛ این نظریه، فقر در ساختار اجتماعی را از علت‌هایی می‌داند که باعث واردشدن فشارهای اقتصادی به افراد می‌شود که همین موضوع می‌تولند به روی آوردن افراد به انواع خاصی از انحرافات اجتماعی منجر شود (سراج‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۱۱). مرتون در نظریه انحرافات خود، علت ریشه انحرافات را شرایط ساختی جامعه می‌داند. از نظر او تفاوت و شکاف بین اهداف و وسایل دستیابی به آن اهداف زمینه را برای انحراف فراهم می‌کند. او معتقد است که این انحرافات از جامعه بر افراد تحمیل می‌شود؛ برای نمونه

³ Cloward & Ohlin

¹ Merton

² Cohen

و پایداری داشته باشند، احتمال بروز و ظهور مسائل اجتماعی و ارتکاب جرم بیشتر خواهد شد.

نظریه خرده‌سیستم‌های پارسونز^۱ در تحلیل کنش اجتماعی تلاش کرده است به هم عوامل عینی و ساختاری نظیر شرایط اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی در سطح کلان و عوامل فردی چون ارزش‌ها، گرایش‌ها و ویژگی‌های زیستی در سطح خرد توجه کند. در مدل پارسونزی مسئله اجتماعی در ارتباط با ایجاد عدم تعادل ساختاری توضیح داده می‌شود. تعادل ساختاری عبارت از هم‌جهتی تغییرات هریک از خرده‌نظام‌ها با یکدیگر و با کل نظام و با محیط است. متقابلاً عدم تعادل ساختاری، ناهمخوانی خرده‌نظام‌ها با یکدیگر است. نظام اجتماعی از آنجاکه دائم در مسیر تغییرات بدون وقفه محیط قرار می‌گیرد و همچنین از دو سو تحت تأثیر اطلاعات و انرژی و جریان آنها در درون نظام اجتماعی قرار می‌گیرد، پیوسته ممکن است دستخوش وقفه در جریان تبادل انرژی و اطلاعات و در نتیجه عدم تعادل ساختاری شود. این وقفه در جریان تبادل انرژی و اطلاعات چنانچه مدتی به طول انجامد، کم‌کم خرده‌نظام‌ها با یکدیگر نامتجانس می‌شوند و این فرایند باعث تشدید عدم تعادل ساختاری تا سر حد بروز مسئله و بحران اجتماعی می‌شود. چنانچه فرایند تعادل با مشکلات کمی روبه‌رو باشد یا با کمی تأخیر برقرار شود، نظام اجتماعی با مسائل اساسی سروکار ندارد؛ ولی چنانچه تا مدتی طولانی این فرایند تبادل اطلاعات و انرژی برقرار نشود، نظام اجتماعی درگیر مسائل اجتماعی می‌شود (معدفر، ۱۳۸۵: ۵۸).

طبق این نظریه جامعه همچون موجود زنده است که تمام اجزاء یا بخش‌های بدن انسان در یک جهت هماهنگ و متوازن حرکت می‌کند؛ براین اساس جامعه نیز از نهادهای مختلفی مانند ساختار اقتصادی، خانواده، آموزش، سیاست، فرهنگ و نهادهای دیگری تشکیل شده است. هر کدام از این نهادها علاوه بر اینکه کارویژه خاصی دارند، باید در تعامل با سایر نهادها قرار گیرند. به عبارتی تفکیک کارویژه‌های نهادهای جامعه به معنای بی‌ارتباط بودن نهادها به یکدیگر نیست، بلکه نوعی تقسیم کار برای هدف

مشترک جامعه است. اهمیت این نظریه در نقش نهادها در بروز مسائل اجتماعی است.

تأمل بر نظریات فوق نشان می‌دهد که مسئله اجتماعی پیچیده و چندبعدی است؛ نظریه هم‌نشینی افتراقی اهمیت نقش ارتباطات و همسالان، نظریه فشار ساختاری اهمیت جایگاه ساختارهای کلان جامعه، نظریه خرده‌سیستم پارسونز نیز اهمیت نقش نهادها و نظریه فقر فرهنگی نیز بُعد درونی و عادت‌های نهادینه‌شده فرهنگی و ابعاد مختلف مسئله اجتماعی را نمایان می‌کند. تلفیق این نظریات چارچوب نسبتاً چندبعدی و جامع فراهم می‌آورد تا از تحلیل‌های تقلیل‌گرایانه فاصله گرفته و پیچیدگی‌های مسائل اجتماعی با دقت بیشتری مورد تأمل قرار گیرد.

پیشینه تجربی (داخلی)

باتوجه به گستردگی حوزه مسائل اجتماعی و با در نظر گرفتن هدف پژوهش، ابتدا به پژوهش‌هایی که بیشترین ارتباط را با موضوع دارند، اشاره و سپس سایر پژوهش‌هایی که در چارچوب حوزه مسائل اجتماعی قرار می‌گیرد، بیان می‌شود.

افشارکهن و همکاران (۱۴۰۴) در پژوهشی با عنوان «تورم و چرخه بازتولید مسئله اجتماعی دریافتند که ابعاد مختلف پدیده تورم در نهایت به چرخه بازتولید مسئله اجتماعی منجر خواهد شد. این چرخه از یک‌سو حاصل برجسته‌سازی تأثیرات پیچیده و چندلایه برآمده از تورم مزمن، در چارچوب رابطه سه‌گانه دولت - جامعه - بازار است و ازسوی دیگر حاصل برهم خوردن نظم شناختی و ایجاد ذهنیت ناپایداری و تزلزل در کنشگران اجتماعی است؛ در نهایت مردم گرفتار در تورم مزمن، خود را در مه‌لکه‌ای مبهم و آشفته سرگردان می‌بینند؛ شرایطی که تقویت‌کننده فضای گفتمانی دولت‌محور قلمداد می‌شود. افراد جامعه در این وضعیت، پیش از هر چیزی با ذهنیت مبتنی بر کمبود، زندگی روزمره را آغاز می‌کنند و از بازآفرینی نظم اجتماعی مطابق خواست‌ها و علایق خود باز می‌مانند. فقر شناختی، بدین‌وسیله پیامد

¹ Parsons

پژوهش نشان داد که آسیب‌های مرتبط با شیوه حکمرانی، بی‌عدالتی‌ها، فقر، گونه‌های مختلف افراطی‌گری و مسائل آموزشی مهم‌ترین مسائل اثرگذار و در نقطه مقابل، کم‌رنگی گفتمان انقلاب اسلامی، افت سرمایه اجتماعی، اخلال در انسجام ملی و مسائل خانواده اثرپذیرترین مسائل در شبکه مسائل اجتماعی ایران است.

رفیعی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «مسائل اجتماعی تهدیدکننده سلامت اجتماعی و اولویت‌دار در ایران» با هدف شناسایی مهم‌ترین مشکلات اجتماعی دارای اولویت در سال ۱۳۹۸ که در دو مرحله شامل مرور مطالعات قبلی و نظرسنجی از صاحب‌نظران انجام گرفت، در مرحله اول با مرور منابع، چارچوبی برای طبقه‌بندی مسائل اجتماعی تدوین شد و براساس این چارچوب، فهرستی از زیرطبقه‌های مشکلات اجتماعی تهیه گردید و در اختیار متخصصان سلامت اجتماعی قرار گرفت؛ در مرحله دوم با مرور مقاله‌ها و کتاب‌های منتشرشده در حوزه سلامت اجتماعی، بیست نفر از صاحب‌نظران این حوزه انتخاب شدند و از آنان خواسته شد که فهرست مزبور را براساس شیوع، شدت و اهمیت درجه‌بندی کنند. نتایج نشان داد که هرچند مشکلات زیادی در جامعه وجود دارد، ده مشکلی که بیشترین اولویت را دارد، عبارت است از: فقدان شغل، فقدان سلامت اداری و مالی، شکاف درآمدی، قیمت زیاد مسکن، سلب اعتماد، فقر، فقر سرمایه‌گذاری اقتصادی، وابستگی به مواد مخدر، جرم و ناامیدی از آینده.

یوسفی و اکبری (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «ناملی جامعه‌شناختی در تشخیص و تعیین اولویت مسائل اجتماعی ایران»، از طریق روش تحلیل ثانویه به بررسی چهار پیمایش ملی در بازه زمانی ده‌ساله که نمونه‌ای به حجم ۳۶/۴۲۹ نفر بود، پرداختند. در این پژوهش به نظرات مردم و همچنین نخبگان حاکم توجه شد. نتایج این پژوهش نشان داد که مسائل اقتصادی دارای بیشتری اهمیت و اولویت در میان جامعه ایرانی است و پس از آن مسائل حوزه اجتماعی قرار دارد. بررسی ادراک مردم ایران از اهمیت و اولویت مسائل اجتماعی نشان داد که میان گروه‌های اجتماعی مختلف، به‌ویژه علاقه مردم و نخبگان حاکم بر

ناگزیری است که درنهایت به تضعیف توان جامعه در کنار توهم قدرتمندی بیشتر دولت می‌انجامد؛ زیرا در خلأ برآمده از بی‌ثباتی، ذهن در صدد برجسته‌سازی نقش کنشگر توانایی برمی‌آید که افق حل مسئله را در خود جلوه‌گر می‌سازد؛ بااین‌حال، آنچه درنهایت حاصل می‌شود، دوگانه جامعه ضعیف _ دولت ضعیف خواهد بود.

حامد و همکاران (۱۴۰۳) پژوهشی با عنوان «تحلیل سیاست‌گذارانه میزان شیوع آسیب‌های اجتماعی و اولویت‌بندی آنها در محلات شهری؛ مورد مطالعه: محلات محروم و کم‌برخوردار شهر کرمانشاه» انجام داده بودند. در این پژوهش از روش تلفیقی (کمی و کیفی) استفاده شد و در بخش کمی، ۸۰۰ نمونه از ۱۵ محله، شامل ۲ محله برخوردار و ۱۳ محله محروم لنتخلب شد و در بخش کیفی، ۱۳ جلسه بحث گروهی متمرکز با حضور معتمدان محلات محروم انجام گرفت. براساس نتایج، بین میزان شیوع یک آسیب در محله و میزان اولویت رسیدگی به آن تفاوت وجود دارد. درحالی‌که شایع‌ترین مسائل اجتماعی در تمام محلات بررسی‌شده، مسائل اقتصادی (بیکاری و فقر) است، مسائل اولویت‌دار برای رسیدگی از نظر ساکنان، اولاً در محلات مختلف متفاوت است و ثانیاً لزوماً اقتصادی نیست و سوم، سطح مطالبات فراگیر و معطوف به رفع تبعیض از محلات محروم در قیاس با کل شهر است. نتایج این پژوهش بر آن است که نشان دهد فضای فکری سیاست‌گذاری در تعقیب مسائل اجتماعی در محلات محروم، مبتنی بر اولویت‌بندی مسائل پرشیوع بوده و به همین دلیل محکوم به شکست است.

عیوضی (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «تحلیل شبکه مسائل اجتماعی ایران» به شناسایی مسائلی کانونی و نسبت‌سنجی مسائل با یکدیگر پرداخت. روش استفاده‌شده در این پژوهش تحلیل شبکه با استفاده از تکنیک‌های تحلیل اثر متقاطع و تکنیک خوشه‌ای چندمعیاره و روش تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز نرم‌افزار Gephi بوده است. منابع مسئله‌یابی پژوهش ۶۵۰ سند پژوهشی دانشگاهی و سازمانی بوده است که حول مسائل اجتماعی ایران تهیه شده است. احصاء، تقی و دسته‌بندی مسائل توسط پنل نخبگانی صورت گرفت و نتایج

شهری منجر می‌شود.

وو و همکاران^۳ (2010) در مطالعه فقر شهری در محلات چین، اثر خصوصیات خانوار و انواع محله را بر محرومیت اجتماعی ساکنان بررسی کردند و به این نتیجه دست یافتند که فقر و سکونت در محلات حاشیه‌نشین، باعث استمرار فقر و تعمیق آن می‌شود. در این مقاله تمرکز فقر را در محله‌های فقیر چین بررسی کردند و در برآورد اثرات ویژگی‌های خانوار و انواع محله بر محرومیت اجتماعی دریافتند که خانوارهای بیکار در محله‌های قدیمی جزو محروم‌ترین خانواده‌ها هستند. درباره چین نشان می‌دهد که فقر شهری توسط گروه‌های اجتماعی خاص محلی متمرکز شده است. همچنین دریافتند که یک اثر همسایگی کوچک، اما نه کم‌اهمیت بر تولید فقر در چین قابل مشاهده است؛ زندگی در محله‌های فقیرنشین احتمال فقیرشدن را به میزان یک درصد افزایش می‌دهد.

اسلاموف و اکرموا^۴ در پژوهش‌های مختلفی با عنوان مسائل اقتصادی و جمعیت‌شناختی تاجیکستان، به پیامدهای اقتصادی و اجتماعی تاجیکستان پرداختند. در این پژوهش‌ها دریافتند که مهاجرت به‌خصوص مهاجرت کارگران به خارج از تاجیکستان و خاصه مهاجرت کارگران به تاجیکستان و همچنین مهاجرت دانشمندان (فرار مغزها) ازجمله مهم‌ترین مسائل اجتماعی تاجیکستان است که به تبع آن مسائل خانوادگی ازجمله پدیده زنان سرپرست خانواده، کودکان خیابانی، تکدی‌گری و روسپی‌گری شیوع یافته است (خراطها، ۱۳۹۳: ۲۶۰).

سامپسون و گروز^۵ (1989) در پژوهشی، نظریه تأثیرگذار شاو و مک کی^۶ را درباره بی‌سازمانی اجتماعی جامعه بررسی کردند که به‌طور مستقیم آزمایش نشده است. برای پرداختن به این موضوع، یک نظریه در سطح جامعه که براساس مدل اصلی شاو و مک کی است، فرمول‌بندی و آزمایش شد. فرضیه کلی این است که وضعیت اقتصادی ضعیف، ناهمگونی قومی، تحرک مسکونی و اختلال در خانواده در جامعه باعث بی‌سازمانی اجتماعی می‌شود که این وضعیت، نرخ جنایت را

کشور تفاوت چندانی وجود ندارد. همچنین اولویت‌بندی مسائل اجتماعی ازسوی مردم باتوجه به حوزه‌های اجتماعی مختلف از الگوی خاصی پیروی می‌کند.

پیشینه خارجی

پوتینگر^۱ و همکاران (2020) در پژوهشی با عنوان «شهری برای چه کسی؟ حاشیه‌نشینی و تولید فضا در بنگلور معاصر هند»، دریافتند که با حرکت شهرنشینی به سمت جنوب، پویایی شهرسازی به‌سرعت درحال تغییر است. این پژوهش نشان داد که مدل توسعه‌ای شهر گویای حاکمیت غیردموکراتیک و غیربومی است که باعث تقویت و تداوم قطبی‌شدن فضای اجتماعی می‌شود. این شرایط باعث بروز مسائل اجتماعی برای توسعه پایدار شهری می‌شود؛ زیرا ساکنان بنگلور آسیب‌پذیری بیشتری دارند و به دلایل اساسی از چرخه زیست شهری حذف می‌شوند.

ویلسون^۲ (2010) در پژوهشی در زمینه مسائل اجتماعی محلات فقیرنشین شهرهای آمریکا، انزوای اجتماعی را در بروز انواع آسیب‌های اجتماعی این محلات مهم دانسته است. مدل کلی شهری او به‌طور خلاصه به‌صورت گذشته‌نگر مشاهده می‌شود که عمدتاً بر انتقال عناصر «کلاسیک» تک‌مرکزی چنین مدلی به چندمرکزی تأکید دارد؛ با این حال، تأکید این پژوهش بر چشم‌اندازهای آینده است. ویلسون استدلال می‌کند که می‌توان آن را به‌عنوان مبنای یک «تصویر بزرگ» مبتنی بر مدل از توسعه شهری از طریق پنج لایه تفکیک، از جهانی تا محلی، توسعه داد. فرصت‌های زیادی برای توسعه مدل‌های فرعی وجود دارد، اما چالش اصلی آینده، مدل‌سازی تکامل شهری و منطقه‌ای است. پیشرفت در مدل‌سازی سیستم‌های شهری و منطقه‌ای به‌عنوان سیستم‌های غیرخطی پیچیده با اشار خاص به وابستگی مسیر و انتقال فاز بررسی می‌شود. ایده «DNA» شهری و منطقه‌ای معرفی شده است که به دیدگاه «پزشکی ژنتیک» از جنبه‌های برنامه‌ریزی

⁴ Islamov & Akramova

⁵ Sampson & Groves

⁶ Shaw & Mc Kay

¹ Pottinger

² Wilson

³ Wu et al.

توجه شده است؛ دوم، این پژوهش از نخبگان سازمان زندان‌ها به‌عنوان یکی از نهادهایی که بیشترین ارتباط را با مسائل اجتماعی شهر اهواز دارد، بهره می‌برد. واکاوی فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی از طریق نخبگان این نهاد می‌تواند اولین قدم در جهت شناخت و فهم فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی شهر اهواز باشد و همچنین می‌تواند دانش و بینش عمیق‌تری از مسائل اجتماعی شهر اهواز را در سطح نظری و نیز در سطح عملی و کاربردی برای نهادهای متولی و سایر دستگاه‌های برنامه‌ریز به ارمغان آورد؛ سوم، باتوجه به ویژگی‌های مسائل اجتماعی، این پژوهش از طریق روش کیفی و به‌صورت فرایندی صورت می‌پذیرد؛ به عبارتی باتوجه به اینکه مسائل اجتماعی و نحوه ظهور و بروز آنها شکل فرایندی، تدریجی و انباشتی دارد، لازم است که از طریق روش‌های کیفی و به‌ویژه روش‌های فرایندمحور مطالعه شوند؛ بنابراین، باتوجه به نکات مطرح‌شده، پژوهش حاضر به دنبال جمع سه نکته مطرح‌شده در قالب یک پژوهش و با هدف واکاوی فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی شهر اهواز از منظر نخبگان سازمان زندان‌ها از طریق روش کیفی نظریه زمینه‌ای است.

روش‌شناسی

باتوجه به هدف پژوهش حاضر، برای واکاوی فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی شهر اهواز و پیامدهای آن از منظر نخبگان سازمان زندان‌ها از روش کیفی نظریه زمینه‌ای اشتراوس و کوربین (۱۳۹۱) استفاده می‌شود. اشتراوس و کوربین (۱۳۹۱) معتقدند که نظریه زمینه‌ای، آن نظریه است که مستقیماً از داده‌هایی استخراج شده که در جریان پژوهش به‌صورت منظم گردآمده و تحلیل شده است (اشتراوس و کوربین، ۱۳۹۱: ۳۴). روش نظریه زمینه‌ای از حیث پارادایم، تفسیری و از منظر ماهیت، کیفی است. روش نظریه زمینه‌ای، روشی فرایندمحور و رویکردی استقرایی دارد که به محقق امکان می‌دهد پدیده مورد مطالعه را در بافت و بستر خود واکاوی کند. با در نظر گرفتن هدف مطالعه، مشارکت‌کنندگان این پژوهش، نخبگان سازمان زندان‌های اهواز هستند. از آنجاکه سازمان زندان‌ها با همه جرائم دست‌وپنجه نرم می‌کند و مسئولین و مدیران آن روزانه با انواع و اقسام مجرمین در

افزایش می‌دهد. همچنین سازمان اجتماعی جامعه برحسب شبکه‌های دوستی محلی، کنترل گروه‌های همسالان نوجوان گوشه خیابان و مشارکت سازمانی سنجیده شد. این مدل ابتدا با تحلیل داده‌های ۲۳۸ محله در بریتانیای کبیر آزمایش شد که از یک نظرسنجی ملی در سال ۱۹۸۲ از ۱۰۹۰۵ مسکن ساخته شده بود. سپس این مدل در یک نمونه ملی مستقل از ۱۱۰۳۰ نفر از ساکنان ۳۰۰ محله بریتانیا در سال ۱۹۸۴ تکرار شد. نتایج هر دو نظر از این نظریه حمایت می‌کند و نشان می‌دهد که تغییرات جامعه بر بروز بی‌سازمانی اجتماعی و به تبع آن جرم می‌افزاید و همچنین نشان دادند که اجتماعات محلی که پیوندهای اجتماعی قوی‌تری دارند و کنترل غیررسمی در آنها بیشتر است، میزان مسائل و جرائم کمتری دارند.

پیشینه پژوهش‌های بیان‌شده را می‌توان به‌صورت کلی در سه دسته تقسیم کرد: نخست، پژوهش‌هایی که مسائل اجتماعی را شناسایی و اولویت‌بندی کردند که به‌عنوان مرحله درک و تعریف مسئله قابل بیان است؛ دسته بعدی شامل پژوهش‌هایی است که بر محیط شهری و فضای سکونت تأکید دارد که بستر وقوع مسائل اجتماعی در بافت شهری را نشان می‌دهد و دسته آخر پژوهش‌هایی که بر سازوکارهای بازتولید مسئله اجتماعی از منظر متغیرهای اقتصادی تمرکز کرد که به‌عنوان محرک و مولد مسائل اجتماعی، فرایند شکل‌گیری آن را در قالب سه سطح نشان می‌دهد.

جمع‌بندی و نقد پیشینه

بیشتر پژوهش‌های انجام‌شده بر اولویت‌بندی مسائل اجتماعی یا رتبه‌بندی مسائل از حیث میزان شیوع تأکید داشت و بر نحوه شکل‌گیری مسائل اجتماعی کمتر تأمل و توجه شده است. همچنین از نقش کارشناسان خبره نهادهای مرتبط با مسائل اجتماعی از جمله سازمان زندان‌ها غفلت شده است؛ بر همین اساس محورهای تمایز این پژوهش با سایر پژوهش‌های انجام‌شده را می‌توان در چند نکته به‌صورت خلاصه بیان کرد: نخست، این پژوهش به‌جای تمرکز بر پدیده‌ای خاص، بر فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی می‌پردازد که کمتر به آنها

ارتباط هستند و با مشکلات و مسائل شهری کنشگران به‌خوبی آشنایی دارند، به‌عنوان جامعه مورد مطالعه انتخاب شد و در این راستا افراد خبره و باتجربه این سازمان به‌عنوان مشارکت‌کننده انتخاب شدند تا بتوانند باتوجه به تجربه و دانش خود در این زمینه بیشترین کمک را به محققین برای رسیدن به اهداف داشته باشند.

ملاک‌های انتخاب مشارکت‌کننده‌ها و شرایط ورود به میدان را نیز می‌توان در چند مورد و به‌صورت خلاصه بیان کرد: ۱) اشتغال در سازمان زندان‌های شهر اهواز؛ ۲) داشتن آمادگی و تمایل به مشارکت در پژوهش؛ ۳) پست و منصب فعلی یا گذشته مشارکت‌کنندگان در سازمان زندان‌های شهر اهواز در چارچوب حوزه مسائل اجتماعی و مرتبط با آن؛ ۴) دارابودن تحصیلات مرتبط با حوزه علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی و مسائل اجتماعی شهر اهواز و ۵) در صورت امکان دسترسی به آمار نظام مسائل اجتماعی شهر اهواز.

در پژوهش حاضر از چند شیوه نمونه‌گیری استفاده شد. در ابتدا برای گزینش افراد از شیوه نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. شیوه نمونه‌گیری هدفمند، گزینش افراد مرتبط با موضوع پژوهش را تعیین می‌کند. از آنجایی که در این روش از نظریه زمینه‌ای استفاده شد، منطق تعیین تعداد مشارکت‌کنندگان براساس اصل اشباع نظری مشخص می‌شود. در این روش مصاحبه‌ها تا جایی ادامه پیدا می‌کند که اشباع نظری تحقق پیدا کند. برای تحقق اصل اشباع نظری دو عامل کلیدی در نظر گرفته شد: ۱) عدم ارائه داده‌های جدید یا تکراری شدن داده‌ها با وجود انجام مصاحبه‌ها و ۲) تکمیل مدل پارادایمی. با در نظر گرفتن شرایط ورود به میدان و از طریق نمونه‌گیری هدفمند با ۱۲ نفر از نخبگان سازمان زندان‌ها مصاحبه عمیق صورت گرفت. مدت زمان انجام مصاحبه‌ها بین ۴۵ تا ۹۰ دقیقه بوده است. علاوه بر شیوه نمونه‌گیری هدفمند از شیوه نمونه‌گیری نظری در جهت پایش مفاهیم و مشخص کردن محتوای بعدی

مصاحبه‌ها نیز استفاده شد. باتوجه به اینکه در این روش، جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها هم‌زمان صورت می‌پذیرد، تحلیل داده‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی انجام شد؛ پس از انجام هر مصاحبه، ابتدا در مرحله کدگذاری باز، داده‌ها مکتوب و به آنها برچسب مفهومی داده شد. سپس این مفاهیم باتوجه به معنا و ابعاد در قالب مقوله‌های فرعی شکل گرفت. در مرحله کدگذاری محوری، مقوله‌ها در سطحی انتزاعی‌تر و به همراه مفاهیم مرتبط با آنان، حول مدل پارادایمی قرار گرفت و در نهایت در مرحله کدگذاری گزینشی با پایش مجدد مفاهیم و مقوله‌ها و در سطحی انتزاعی‌تر از مراحل کدگذاری قبلی، مقوله هسته پدیدار شد.

در پژوهش حاضر برای اعتباریابی پژوهش نیز از چندین روش استفاده شد: ۱) بررسی توسط مشارکت‌کنندگان: داده‌های جمع‌آوری‌شده در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار داده شد تا تفاسیر انجام‌شده توسط محقق این بار از طریق مشارکت‌کنندگان صحت‌سنجی شود؛ ۲) کدگذاری موازی: به این معنا که از افراد متخصص دیگری در جهت کدگذاری داده‌ها استفاده شد تا تناسب کدگذاری نیز صحت‌سنجی شود؛ ۳) بازبینی مجدد کدگذاری داده‌ها توسط محقق با هدف بازاندیشی در داده‌ها و در صورت لزوم انجام اصلاحات بود.

انجام این پژوهش با ملاحظات اخلاقی همراه بود؛ از جمله مواردی که در این پژوهش بر آن توجه و تأکید شد، آگاهی تمام مشارکت‌کنندگان از اهداف این پژوهش و رضایت آنان از مشارکت در پژوهش بود؛ از موارد دیگری که در این پژوهش تأکید شد، حفظ حریم شخصی مشارکت‌کنندگان و آزادی عمل آنان در بیان نظرات و دیدگاه‌های خویش بود. گمنامی و عدم انتشار هویت مشارکت‌کنندگان و همچنین انجام مصاحبه در فضای مناسب و همدلانه از دیگر ملاحظات اخلاقی این پژوهش بود. سیمای مشارکت‌کنندگان این پژوهش در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱- ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان

Table 1- Characteristics of participants

ردیف	نام مستعار	سن	تحصیلات	سابقه	مسئولیت
Row	Nickname	Age	Education	Work Experience	Responsibilities
1	علی	49	کارشناسی	25	بخش پشتیبانی
	Ali		Bachelor		Support section
2	جعفر	47	کارشناسی	24	مددکار اجتماعی
	Jafar		Bachelor		Social worker
3	رضا	38	کارشناسی	13	مددکار اجتماعی
	Reza		Bachelor		Social worker
4	حسن	61	کارشناسی	30	بخش فرهنگی
	Hasan		Bachelor		Cultural section
5	یاسین	53	کارشناسی ارشد	28	بخش فرهنگی
	Yassin		Master's Degree		Cultural section
6	مجید	44	کارشناسی	21	امور منابع انسانی
	Majid		Bachelor		Human Resources Affairs
7	سعید	45	کارشناسی ارشد	23	امور تربیتی
	Saied		Master's Degree		Educational affairs
8	رحمان	39	کارشناسی	13	امور منابع انسانی
	Rahman		Bachelor		Human Resources Affairs
9	مجتبی	48	کارشناسی	24	امور آموزشی
	Mojtaba		Bachelor		Educational affairs
10	میلاد	36	کارشناسی	12	امور آموزش
	Milad		Bachelor		Educational affairs
11	رسول	49	کارشناسی ارشد	26	بخش اداری
	Rasool		Master's Degree		Administrative section
12	احمد	51	کارشناسی ارشد	26	بخش سلامت
	Ahmad		Master's Degree		Health section

ناهنجاری‌های چندجانبه» است. در جدول ۲، مقوله‌ها و نقش

آنها در مدل پارادایمی ارائه شده است.

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش شامل ۱۵ مقوله فرعی، ۵ مقوله اصلی و یک

مقوله هسته با عنوان «مسئله اجتماعی به‌مثابه تلاقی

جدول ۲- مفاهیم، مقوله‌های فرعی، مقوله‌های اصلی و مقوله نهایی

Table 2- Concepts, subcategories, main categories, and final category

بعد	مفاهیم	مقولات فرعی	مقولات اصلی	مقوله هسته
Dimension	Concepts	Subcategories	Main categories	Core category
علی	بیکاری، فقدان تخصص، نداشتن پشتوانه مالی، عدم توانایی از تأمین هزینه‌های ضروری زندگی، چشم‌پوشی از نیازهای روحی از جمله مسافرت و تفریح به دلیل ناتوانی در تأمین هزینه‌ها، افزایش سن و فقدان سابقه بیمه، عدم دسترسی به خدمات درمانی به دلیل بیکاری، گرانی و تورم.	فقدان امنیت اقتصادی پایدار	تراکم چالش‌های اقتصادی و اختلال در زیست روزمره	مسئله اجتماعی به‌مثابه تلاقی ناهنجاری‌های چندجانبه.
Causal	Unemployment, lack of expertise, lack of financial support, inability to meet essential living expenses, neglecting spiritual needs, including travel and recreation due to inability to meet expenses, increasing age and lack of insurance history, lack of access to health services due to unemployment, high prices and inflation.	Lack of sustainable economic security	Congestion of economic challenges and disruptions to daily life	Social problem as a confluence of multifaceted anomalies.

بعد	مفاهیم	مقولات فرعی	مقولات اصلی	مقوله هسته
Dimension	Concepts	Subcategories	Main categories	Core category
زمینه‌ای Contextual	سکونت با خانواده همسر به دلیل نداشتن مسکن مستقل، درخواست سکونت در مدارس به عنوان سرایدار، سکونت در خانه اقوام، اسکان در بالاخانه‌ها، اسکان در آپارتمان‌های نیمه‌کاره به عنوان نگهبان، اسکان در پارک‌ها به عنوان نگهبان. Living with the in-laws' family due to lack of independent housing, requesting to live in schools as janitors, living in relatives' homes, living in lofts, living in half-finished apartments as security guards, living in parks as security guards. تشویق والدین به ازدواج زودهنگام فرزندان و فرزندآوری، ازدواج بدون پشتوانه مالی و شغلی، ازدیاد جمعیت خانواده و اختلافات خانوادگی، روش‌های تربیتی تقلیدی و ناصحیح، فقدان آینده‌نگری و برنامه‌ریزی برای آینده فرزندان، تضعیف نقش‌های والدین در برابر فرزندان، بی‌توجهی به شکست‌های مکرر تحصیلی فرزندان، القای حس برتری اشتغال موقت و تشکیل خانواده نسبت به تحصیل توسط والدین، بی‌توجهی به احساسات فرزندان Encouraging parents to marry their children early and have children, marriage without financial and job support, increase in family population and family disputes, imitative and incorrect upbringing methods, lack of foresight and planning for the future of children, weakening of parents' roles towards children, neglecting children's frequent academic failures, instilling a sense of superiority of temporary employment and family formation over education by parents, neglecting children's feelings ترک مشاغل کشاورزی به دلیل شرایط نامساعد اقلیمی، مهاجرت از روستا به شهر با هدف اشتغال در کارگاه‌های صنعتی شهری، مهاجرت به شهرها به دلیل فقدان امکانات زیر ساختی درمانی و آموزشی در روستا، مهاجرت از روستا به شهر به دلیل بالابودن دستمزد کارگر شهری نسبت به کارگر روستایی، ضعف شدید فعالیت‌های کشاورزی به دلیل کم‌آبی. Leaving agricultural jobs due to adverse climatic conditions, migration from villages to cities with the aim of employment in urban industrial workshops, migration to cities due to the lack of medical and educational infrastructure in the countryside, migration from villages to cities due to the higher wages of urban workers compared to rural workers, and severe weakness of agricultural activities due to water shortages.	فقدان سرپناه پایدار Lack of permanent shelter هزینه‌های تحمیلی نهاد خانواده به شهر Costs imposed by the family institution on the city مهاجرت‌های بی‌رویه از روستا به شهر و پدیده حاشیه‌نشینی Excessive migration from rural to urban areas and the emergence of the phenomenon of marginalization	رشد ناموزون پدیده شهری و بازتولید پدیده حاشیه‌نشینی Uneven growth of the urban phenomenon and reproduction of the marginalization phenomenon	Core category

بعد	مفاهیم	مقولات فرعی	مقولات اصلی	مقوله هسته
Dimension	Concepts	Subcategories	Main categories	Core category
مداخله‌ای Interventional	فقدان سازوکارهای مشخص برای سازماندهی اقشار کم‌توان مانند: معلولین جسمی متکدی، بیماران خاص بدون پشتوانه، سالمندان رها شده در شهر. Lack of specific mechanisms for organizing disadvantaged groups, such as: physically disabled people in need, special patients without support, and elderly people abandoned in the city.	اقشار کم‌توان شهری به‌مثابه حلقه‌های تشدیدکننده رویش پدیده حاشیه‌نشینی Urban underprivileged groups as circles intensifying the growth of the phenomenon of marginalization	خلاء های سیاست‌گذاری - اجرا در حوزه مدیریت شهری Policy-implementation gaps in the field of urban management	مقوله هسته
	حاشیه‌ای بودن بینش اجتماعی در سازوکارهای سیاست‌گذاری حوزه شهری، فقدان یا ضعف در برنامه‌ریزی شهری به دلیل عدم توجه مکفی به مشارکت اجتماع‌محور یا محله‌محور در برنامه‌ریزی‌ها، غلبه اعتقاد به رشد شهرنشینی فیزیکی در برنامه‌ریزی‌ها و عدم توجه کافی به ظرفیت ارائه خدمات شهری، برنامه‌ریزی از بالا به پایین بدون در نظر گرفتن ظرفیت‌های بافت بومی و محلی، فقدان نظام شناخت ظرفیت‌ها و چالش‌های محلی برای برنامه‌ریزی شهری. The marginality of social insight in urban policy-making mechanisms, the lack or weakness of urban planning due to insufficient attention to community-based or neighborhood-based participation in planning, the dominance of the belief in the growth of physical urbanization in planning and the lack of sufficient attention to the capacity to provide urban services, top-down planning without considering the capacities of the local context, and the lack of a system for recognizing local capacities and challenges for urban planning.	ضعف سازوکارهای اجرایی قانونی در شهر Weakness of legal enforcement mechanisms in the city		
	ناکافی بودن حمایت‌های مالی دولتی از اقشار آسیب‌پذیر و کم‌توان، حمایت‌های مقطعی و نمایشی از اقشار ضعیف توسط برخی مسئولان، ضعف اقدامات و ارائه خدمات شهری به شهروندان، فرسایش سرمایه اجتماعی به دلیل جان‌نشینی روابط به‌جای ضوابط در بین برخی مسئولان، غلبه قوانین دیوان‌سالاری بر تاب‌آوری شهروندان در روندهای اجرایی اداری. Inadequate government financial support for vulnerable and underprivileged groups, sporadic and showy support for the weak by some officials, weak measures and provision of municipal services to citizens, erosion of social capital due to the substitution of relationships for rules among some officials, and the dominance of bureaucratic laws over citizens' resilience in administrative procedures.			

بعد	مفاهیم	مقولات فرعی	مقولات اصلی	مقوله هسته
Dimension	Concepts	Subcategories	Main categories	Core category
راهبرد Strategy	فرار از مشکلات و گوشه‌گیری، انزوا و دوری از اجتماع، انفعال کامل نسبت به تأمین معیشت خانواده، انتقال تحمیلی مسئولیت تأمین معیشت خانواده به همسر و فرزندان به دلیل انفعال کامل سرپرست خانواده، فروش وسایل خانگی جهت تأمین معیشت، مصرف مواد مخدر جهت تخدیر شرایط روحی و روانی، استفاده از اعضای خانواده برای خرده‌فروشان مواد مخدر.	راهبرد سبک زندگی زیست خودتخریبی - انفعالی	راهبردهای تضمین کفایت زیست معیشتی	Strategies for ensuring livelihood adequacy
	Escaping problems and seclusion, isolation and distancing from society, complete passivity towards providing for the family's livelihood, forced transfer of responsibility for providing for the family's livelihood to the spouse and children due to the complete passivity of the head of the family, selling household items to provide for the family's livelihood, using drugs to numb mental and emotional conditions, using family members as drug dealers.	Self-destructive- passive lifestyle strategy		
	استقراض پول از اقوام و مهاجرت به استان‌های دیگر برای اشتغال، فروش طلاهای همسر برای تأمین هزینه‌های مهاجرت به استان مقصد، تشویق و حمایت‌های مالی خانواده همسر برای مهاجرت به استان‌های دیگر با هدف اشتغال. استقراض وام از بانک.	راهبرد سبک زندگی زیست کوچنده معیشت ساز		
	Borrowing money from relatives and migrating to other provinces for employment, selling the wife's gold to cover the costs of migrating to the destination province, encouraging and providing financial support from the wife's family to migrate to other provinces for employment purposes. Borrowing a loan from a bank.	Nomadic lifestyle strategy for livelihood		Dependent lifestyle strategy
	پذیرش عدم توانایی حل معضل معیشت بدون کمک دیگران، تکیه به دیگران، دست یاری به سمت دیگران دراز کردن، صحبت درباره مشکلات و چالش‌های معیشتی خود با دیگران با هدف یاری‌گرفتن از آنان، گزینش افراد بر اساس تناسب بین نوع چالش تجربه شده و توانایی آن افراد در حل این چالش، صحبت درباره چالش‌های اقتصادی با افراد صاحب‌منصب در نهادهای متولی، صحبت با افراد مشغول در بخش انتظامی با هدف حل چالش‌های انتظامی و امنیتی خود.	راهبرد سبک زندگی زیست وابسته یا تکیه به دیگران		
	Accepting the inability to solve the problem of livelihood without the help of others, relying on others, extending a helping hand to others, talking about one's livelihood problems and challenges with others with the aim of getting help from them, selecting people based on the proportion between the type of challenge experienced and that person's ability to solve this challenge, talking about economic challenges with people in positions of authority in responsible institutions, talking with people working in the law enforcement sector with the aim of solving one's law enforcement and security challenges.			

بعد	مفاهیم	مقولات فرعی	مقولات اصلی	مقوله هسته
Dimension	Concepts	Subcategories	Main categories	Core category
پیامد Consequence	ناتوانی از تأمین هزینه‌های مسکن شهری و سکونت در حاشیه‌های شهر، انتخاب اسکان در مناطق حاشیه‌ای شهری به دلیل کاهش هزینه‌های آن نسبت به اسکان شهری، اسکان حاشیه‌ای به مثابه مرحله گذار از زیست روستایی به زیست شهری، ترجیح اسکان در مناطق حاشیه شهری بر زیست روستایی و زیست شهری پر هزینه، گزینش اسکان در حاشیه‌های شهر به دلیل نزدیکی به کارگاه‌های صنعتی شهری نسبت به مناطق روستایی، اسکان در بافت‌های فرسوده و حاشیه‌ی شهری به مثابه اخلال در ادغام زیست روستایی به زیست شهری. Inability to afford urban housing and living on the outskirts of the city, choosing to live in urban fringe areas due to their lower costs compared to urban living, marginal living as a transition stage from rural to urban living, preferring to live in urban fringe areas over rural and expensive urban living, choosing to live on the outskirts of the city due to its proximity to urban industrial workshops compared to rural areas, living in dilapidated and urban fringe areas as a disruption to the integration of rural and urban life. دستگیری و تجربه زندان، طلاق، عدم تمایل دیگران به وصلت با خانواده زندانی، احساس شرم اعضای خانواده، رهاشدن خانواده، ترک تحصیل فرزندان، اژه‌م‌گسیختگی خانواده. آوارگی خانواده Arrest and prison experience, divorce, unwillingness of others to join the prisoner's family, feeling of shame among family members, abandonment of the family, children dropping out of school, family disintegration. Family displacement چالش تأمین مسکن و تجربه آوارگی در استان‌های مقصد، دوری از اقوام، نبود تضمین امنیت شغلی در استان مقصد، تجربه تلخ عدم تولدایی استمرار در سکونت و مشاغل برون‌استانی و ازبین‌رفتن سرمایه The challenge of providing housing and the experience of displacement in the destination provinces, distance from relatives, the lack of guarantee of job security in the destination province, the bitter experience of not being able to continue living and working outside the province and the loss of capital. تکدی‌گری، تن‌فروشی، سوءاستفاده از کودکان. Begging, prostitution, child abuse.	راهبرد سبک زندگی زیست حاشیه‌ای یا پیرامونی Marginal or peripheral lifestyle strategy زندان به مثابه میراث داغ ننگ خانواده زندانی Prison as a stigmatizing legacy for the prisoner's family مهاجرت ناکام و بن‌بست معیشت Failed migration and livelihood impasse طردشدگان محروم The deprived outcasts	پیامدهای چندوجهی و بازتولید مسئله اجتماعی Multifaceted consequences and reproduction of the social problem	مقوله هسته

بعد Dimension	مفاهیم Concepts	مقولات فرعی Subcategories	مقولات اصلی Main categories	مقوله هسته Core category
	معاشرت افتراقی با ساکنین مجرم و سابقه‌دار در بافت‌های فرسوده، آشنایی و دوستی فرزندان با انواع جرائم موجود در این بافت‌ها، تحت‌تأثیر قرارگرفتن نظام فرهنگی خانواده از بافت ملتهب محیط و به‌کارگیری روش‌های زندگی آنان. Differential socialization with criminal and previous residents in run-down neighborhoods, children's familiarity and friendship with the types of crimes found in these neighborhoods, the family's cultural system being influenced by the inflamed neighborhood's fabric, and the adoption of their lifestyles.	معاشرت افتراقی و بازتولید ارتکاب جرم Differential socialization and the reproduction of crime.		

شرایط علی: تراکم چالش‌های اقتصادی و اخلاق در زیست روزمره

باتوجهبه اینکه مشارکت‌کنندگان نخبگان سازمان زندان‌ها هستند و از نزدیک شاهد مسائل مختلف اجتماعی بودند، از تجربیات فراوانی سخن گفتند. مشارکت‌کنندگان در فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی بر اهمیت نقش عوامل مادی و چالش‌های اقتصادی تأکید داشتند. به باور مشارکت‌کنندگان دست‌کم دو عامل اقتصادی به‌صورت هم‌زمان در بروز مسئله اجتماعی نقش اصلی دارد: «فقدان امنیت اقتصادی پایدار» و «فقدان سرپناه پایدار» دو مقوله فرعی هورددت‌آکید مشارکت‌کنندگان بوده که مقوله اصلی اول را پدید آورده است؛ در همین راستا و در ارتباط با مقوله فرعی اول، یعنی «فقدان امنیت اقتصادی پایدار»، یکی از مشارکت‌کنندگان (شماره ۲) درباره بیکاری و فقدان تخصص می‌گوید:

«امروز مهم‌ترین مسئله کشور بیکاریه. ببینید من بتونم بگم بیکاری جرم نیست، مسئله است؛ اما استمرار این شرایط و این مسئله بیکاری نهایتاً تبدیل به جرم خواهد شد. وقتی شما بیکار هستید، اگر تخصص نداشته باشید، چطور هزینه‌های خودتون را تأمین می‌کنید. اصلاً بحث مجرد و متأهل نیست. بدترین حالت این وضعیت برای متأهل است؛ اما حتی یک نفر و مجرد هم اگر ناتوان از تأمین هزینه‌ها باشه، به‌مرور به سمت‌وسوی جرم خواهد رفت.»

مشارکت‌کننده دیگری (شماره ۶) در همین راستا در

ارتباط با مقوله فرعی اول، از حذف تفریح و سرگرمی خانواده‌ها به دلیل ناتوانی از تأمین هزینه‌های زندگی می‌گوید:

«انسان‌ها سلسله‌مراتبی از نیازها دارن. نیاز اول مثلاً خوراک و پوشاکه. تا نیاز اول تأمین نشه، نیاز دوم دیده نمیشه. وقتی یک خانواده نمی‌تونه هزینه‌های خوراک و پوشاک و چیزهای ضروری و ابتدایی خودش را تأمین کنه، به نظر شما به فکر سفر و تفریح و گذار و حتی خرید لباس و رفتن به پارک و سینما می‌افته؟ اساساً مسئله‌اش میشه سینما و پارک و سفر یا تأمین غذا و لباس. این شرایط باعث میشه خانواده‌ها اصلاً چیزی به‌عنوان سفر و تفریح را به‌عنوان نیاز به رسمیت نشناسند و حذف کنن؛ چون مسئل اونا الان غذا و لباس هست توی این تورم و گرونی.»

در همین راستا در ارتباط با مقوله فرعی اول یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان (شماره ۳) از افزایش سن افراد و نداشتن سابقه بیمه و عدم دسترسی به خدمات درمان می‌گوید:

«آدم‌هایی دیدم، مثلاً سن‌هایی که نزدیک به سن بازنشستگی هستند، می‌بینید اصلاً سابقه بیمه نداره یا خیلی کم داره. خب، این که بیکاره، سابقه بیمه نداره، از خدمات بازنشستگی محروم شده، علاوه‌براین، از خدمات درمان هم محرومه؛ چون جایی اشتغال نداره. این یعنی انبوهی از مشکلات اقتصادی اونا رو احاطه کرده.»

نکته‌ای که در سخنان مشارکت‌کنندگان مهم‌تر و حیاتی‌تر بود، تراکم و هم‌زمانی مسائل اقتصادی است؛ برای مثال افزایش سن افراد و کهولت سن، بروز بیماری و فقدان دفترچه

شکل‌گیری مقوله اصلی تراکم چالش‌های اقتصادی و اخلاقی در زیست روزمره کنشگران شده است. چالش‌های معیشتی بیان‌شده، زیست کنشگران در شهر اهواز را با محدودیت‌ها و بعضاً محرومیت‌هایی روبه‌رو ساخته و توانایی کنشگران را برای انطباق معیشت با ساختارهای اقتصادی شهری اهواز دشوار کرده است که این وضعیت پیامد و بازتابی از فشارهای ساختاری است که کنشگران در شهر اهواز با آن مواجه هستند.

شرایط زمینه‌ای: رشد ناموزون پدیده شهری و بازتولید

حاشیه‌نشینی

مقوله اصلی دوم به نحوهٔ بر ساخت و خلق حاشیه‌نشینی در شهر اهواز از سه مجرای خانواده، مهاجرت از روستا به شهر و رهاشدگی اقشار کم‌توان یا ناتوان در شهر می‌پردازد. این مقوله اصلی از سه خرده‌مقولهٔ «هزینه‌های تحمیلی نهاد خانواده به شهر»، «مهاجرت‌های بی‌رویه از روستا به شهر و زایش پدیدهٔ حاشیه‌نشینی» و «اقشار کم‌توان به‌مثابهٔ حلقه‌های تشدیدکنندهٔ رویش حاشیه‌نشینی» تشکیل شده است؛ در همین راستا و در ارتباط با مقولهٔ فرعی اول، یکی از مشارکت‌کنندگان (شمارهٔ ۴) می‌گوید:

«ازدواج زودهنگام بدون پشتوانهٔ مالی، بدتر از آن فرزندآوری بدون آینده‌نگری در سنین کم اینا زیاده. همهٔ یه جا زندگی می‌کنن، توی یه خونه. یه‌مرور که بچه بیارن و از طرفی شغل ندارن کجا میرن. اینها خودشو در آینده نشون میده. هر جایی از شهر مجبور میشن زندگی کنن.»

مشارکت‌کنندهٔ دیگری (شمارهٔ ۲) در همین راستا و در ارتباط با مقولهٔ فرعی اول می‌گوید:

«این افرادی که در سنین پایین ازدواج می‌کنند، اکثراً ترک تحصیل کردند و به دنبال شغل هستند و چون مدارک تحصیلی یا حتی کارت پایان‌خدمت ندارند، در شهر رها شدند. این هزینه‌هایی هست که خانواده داره به شهر تحمیل می‌کنه.»

دیگر مشارکت‌کننده (شمارهٔ ۱) در همین باره در ارتباط با مقولهٔ فرعی اول می‌گوید:

«شما یه خانواده در نظر بگیرید که هفت یا هشت نفر هستند. اگر چند نفر از اینها ازدواج کنند، در این صورت ما

بیمه برای انجام خدمات درمانی و همچنین عدم‌بازنشستگی به دلیل عدم‌اشتغال پایدار، باعث انباشت یا تراکم فشارهای اقتصادی به افراد و به‌تبع آن خانواده‌های آنان می‌شود که این وضعیت می‌تواند نقطهٔ عطف‌گذار از مرحلهٔ مسئلهٔ اجتماعی به ارتکاب جرم باشد؛ علاوه‌براین مشارکت‌کنندگان از ناپایداری وضعیت اسکان نیز به‌عنوان یکی از محورهای مهم تراکم فشارهای اقتصادی سخن گفتند. در همین باره و در ارتباط با مقولهٔ فرعی دوم، یعنی «فقدان سرپناه پایدار» یکی از مشارکت‌کنندگان (شمارهٔ ۴) می‌گوید:

«مشکل دیگه‌ای که به نظر من خیلی مهمه، وضعیت اسکان هست. اکثر کسانی که می‌بینید، مشکل دارند یا مشکل ایجاد کردند، اکثراً خونه ندارند. بعضی از اینا با خانوادهٔ همسرشون زندگی می‌کنند؛ چون خونهٔ مستقل ندارن. یه عده دیگه توی مدارس سرایدار میشن، از طریق معرف یا کسی یا مدیر بشون جا میدن. ببینید همهٔ اینا که این وضعیت دارند، خانه‌به‌دوش هستند.»

دیگر مشارکت‌کننده (شمارهٔ ۱) نیز در همین راستا و در ارتباط با مقولهٔ فرعی دوم و شکل‌های دیگر اسکان سخن گفت. در همین باره او می‌گوید:

«شکل دیگهٔ سکونت در آپارتمان‌های نیمه‌کاره است. این یکی از مواردی هست که خیلی فراوانی داره؛ مثلاً یک زن‌وشوهری در یک آپارتمان در حال ساخت سکونت دارند و تا زمانی که طبقات بالا ساخته شود، این زن و شوهر در طبقهٔ پایین هم سکونت دارند، هم پول نگهداری می‌گیرند.»

یکی از مشارکت‌کنندگان (شمارهٔ ۷) در ارتباط با مقولهٔ فرعی دوم و وضعیت خانه‌به‌دوشی، شکل خاصی از اسکان ناپایدار را به تصویر کشید؛ در همین راستا او می‌گوید:

«شاید بدترین حالت ممکن حالتی است که یک فرد متأهل باشد و مجبور بشه در پارک‌ها به‌عنوان نگهدارنده باشد. این مورد اگرچه شاید زیاد نباشه، اما بدترین حالت ممکن است.»

آنچه که می‌توان از سخنان و تجربیات مشارکت‌کنندگان در مقولهٔ اصلی اول استنباط کرد، این است که اساساً به تعبیر مشارکت‌کنندگان، افراد در یک هم‌زمانی تراکم چالش‌های اقتصادی قرار دارند. هم‌زمانی این دو مقولهٔ فرعی «فقدان امنیت پایدار» و «فقدان سرپناه پایدار» در حوزهٔ اقتصادی باعث

و گسترش حاشیه‌نشینی منجر شده است؛ علاوه‌براین، با شکل‌گیری حاشیه‌نشینی در شهر اهواز، کنشگران با نوعی فرایند یادگیری رفتارهای ناهنجار و آسیب‌زا مواجه می‌شوند که مصداق هم‌نشینی افتراقی است.

شرایط مداخله‌ای: خلأهای سیاست‌گذاری - اجرا در حوزه مدیریت شهری

به‌طورکلی این مقوله اصلی نشان‌دهنده شیوه سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و همچنین اقدامات اجرایی نهادهای متولی در راستای کاهش مسائل اجتماعی در شهر است. این مقوله اصلی از دو مقوله فرعی «نارسایی در سیاست‌گذاری‌های پایدار شهری» و «ضعف سازوکارهای اجرایی قانونی در شهر» پدید آمده است؛ در همین راستا و در ارتباط با مقوله فرعی اول، یعنی «نارسایی در سیاست‌گذاری‌های پایدار شهری» یکی از مشارکت‌کنندگان (شماره ۴) می‌گوید:

«اکثر مدیران آشنایی با چیزی تحت عنوان بینش اجتماعی ندارند. طرح میدن؛ برنامه میدن؛ اجرا می‌کنن؛ کارشناس میارن؛ همه کار می‌کنند، اما در هیچ‌کدام از این امور چیزی به نام بینش اجتماعی شما نمی‌بیند. انگار شهر را اشیاء می‌سازند، نه آدم‌ها. برنامه‌ریزی‌هایی که میشه، تقریباً اکثراً از بالا شروع میشه و مدیران اجرا می‌کنند.»

مشارکت‌کننده دیگری (شماره ۸) درباره مقوله فرعی اول و در ارتباط با عدم توجه به ظرفیت‌های بافت بومی و محلی برای برنامه‌ریزی می‌گوید:

«هر مدیری در شهر باید اول بافت اون شهر را بشناسه: ظرفیت‌هایی که اون بافت داره برای توسعه؛ چالش‌هایی که اون بافت برای توسعه ایجاد می‌کنه. باید این را شناخت تا بتوان از ظرفیت‌ها برای شهر استفاده کرد. در این شهر اقوام زیادی زندگی می‌کنن، میشه برنامه‌ریزی‌ها را با مشارکت مردم پیش برد. من میگم از ظرفیت‌هایی که به توسعه کمک می‌کنه استفاده کنیم. ولی نکردیم. چرا؟ چون اصلاً شناخت از بافت نداریم. فقط وسعت شهرنشینی رو زیاد می‌کنند.»

اما علاوه‌بر حوزه سیاست‌گذاری و چالش‌های موجود در آن که مشارکت‌کنندگان به آن اشاره داشتند، در حوزه اجرایی نیز چالش‌ها جدی‌تر است.

با چند خانواده در یک خانه روبه‌رو هستیم که نه شغل و درآمد دارند، نه مسکن مستقل نه هیچی. تا چند سال در یک خانه زندگی می‌کنند. به‌مرور به دلیل جمعیت زیاد دچار اختلافات شدند و آنجا را ترک کردند.»

علاوه‌براین، برخی از مشارکت‌کنندگان از عامل دیگری با عنوان زایش پدیده حاشیه‌نشینی ناشی از مهاجرت روستا به شهر سخن به میان آوردند؛ در همین راستا و در ارتباط با مقوله فرعی دوم یکی از مشارکت‌کنندگان (شماره ۹) می‌گوید:

«خیلی افراد دیدم که از روستا مهاجرت کردند و آمدند به شهر برای اشتغال. مخصوصاً در شرایط اقلیمی نامناسب. اینها اکثراً معتقدند که کار در شهر دستمزد بالاتری دارد و تفاوت زیادی بین دستمزد شهر و روستا وجود دارد؛ اما مشکل این افراد این است که برای اینکه کار موقتی و دستمزد شهری را از دست ندهند، به هر قیمتی در شهر سکونت می‌کنند و عموماً مناطق حاشیه‌ای را گسترش می‌دهند؛ مثلاً توی ورودی شهرها، حومه شهرها زندگی می‌کنند. حتی اگر امکانات شهری کاملاً برقرار نباشد؛ چون از روستا که امکاناتش ضعیف‌تره، بهتر هست.»

اما یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان (شماره ۷) علاوه‌بر دو عامل اصلی که پیش‌تر ذکر شد، از عامل سوم نیز در رویش پدیده حاشیه‌نشینی سخن گفت که به اعتقاد او نیاز به توجه جدی‌تر دارد؛ در همین راستا و در ارتباط با مقوله فرعی سوم، یعنی «افشار کم‌توان به‌مثابه حلقه‌های تشدیدکننده رویش حاشیه‌نشینی» می‌گوید:

«ما توی شهر باید یک سازوکار مشخص داشته باشیم. در خود شهر هم باید برای معلولین جسمی متکدی، بیماران خاص بدون پشتوانه مالی، سالمندان رهاشده و تیپ‌های این شکلی برنامه داشته باشیم.»

مشارکت‌کنندگان با ذکر این سه عامل به نحوه بر ساخت و زایش پدیده حاشیه‌نشینی در شهر پرداختند. به اعتقاد آنان، این سه مقوله فرعی ذکرشده، رشد ناموزون پدیده شهری و بازتولید حاشیه‌نشینی را پدید آورده است. تجارب زیسته کنشگران در بافت شهری اهواز گویای این واقعیت است که فقر فرهنگی در الگوهای رفتاری ناهنجار یا بعضاً آسیب‌زا نظیر فرزندآوری بدون پشتوانه مالی به تسهیل فرایند بی‌ثباتی

در همین باره در ارتباط با مقوله فرعی دوم یکی از مشارکت‌کنندگان (شماره ۱۰) می‌گوید:

«ما نهادهایی داریم که قرار بود حامی تهی‌دستان شهری باشند؛ حمایت مالی داشته باشند. این حمایت‌ها برای اقشار آسیب‌پذیر و تحت حمایت، ناکافی.»

یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان (شماره ۱۲) در همین باره از مقوله فرعی دوم و از حمایت‌های مقطعی و نمایشی سخن گفت:

«مثلاً می‌بینم که مسئول آمده برای اقشار آسیب‌پذیر. اول از همه چند روز قبل بنر می‌زنند و بعد که میاد عکس می‌گیرند؛ در همین حد. یا در همان روز که میاد کمک‌هایی میشه به افراد نیازمند به مناسبت حضور مسئول در آنجا؛ اما بعد از رفتن مسئولین کمک‌ها قطع میشه.»

مشارکت‌کننده دیگری (شماره ۱۱) نیز در همین راستا در ارتباط با مقوله فرعی دوم درباره فرسایش سرمایه اجتماعی به دلیل جانشینی روابط به جای ضوابط توسط برخی افراد، می‌گوید:

«نظام اداری به نوعی افراد را در یک حالت از خودبیگانگی قرار داده. اکثر افراد نیازمند گاهی تاب‌آوری اونا کاهش پیدا می‌کنه و به اصطلاح خودمان کم میارن؛ یعنی تاب آوریشون قربانی دیوان‌سالاری میشه. مورد دیگه که دیدم این هست که در نظام اداری این نهادها بارها دیده شده که میگن چون فلانی معرف داشت، کارش انجام شد. انگار اگر آشنا نداشته باشید، در آن نهاد کارتان انجام نمیشه.»

نکاتی که از سخنان و مصاحبه‌های مشارکت‌کنندگان در ارتباط با این مقوله می‌توان بیان کرد، این است که اساساً در حوزه مدیریت شهری دست‌کم دو چالش اساسی وجود دارد: یک چالش در حوزه سیاست‌گذاری و از بالا به پایین و بی‌توجه به بافت بومی و استفاده از ظرفیت‌های محلی برای کاهش مسائل شهری، تأکید بر افزایش شهرنشینی فیزیکی بدون توجه مکفی به ظرفیت شهر و دیگری ضعف در سازوکارها و اقدامات اجرایی نظام اداری سازمان‌های متولی یا حامی افراد نیازمند است. براینده این حوزه سیاست‌گذاری و اجرایی را می‌توان با عنوان خلأهای سیاست‌گذاری - اجرا در حوزه مدیریت شهری نام‌گذاری کرد. ناکارآمدی در سیاست‌گذاری و اجرا در شهر اهواز، ضعف بافت قانونی را نمایان می‌کند و شهر

اهواز را به مثابه یک سیستم در نظریه پارسونز، دست‌کم در دو خرده‌سیستم با چالش مواجه ساخته است: ابتدا در بخش سیاست‌گذاری یا خرده‌سیستم تعیین اهداف در بافت قانونی و دوم در بخش اجرا یا خرده‌سیستم انطباق، توانایی مدیریت منابع و اجرای برنامه‌های شهری است که نوعی گسست کارکردی در حوزه مدیریت شهری اهواز را نشان می‌دهد.

استراتژی‌ها: راهبردهای تضمین کفایت زیست معیشتی

این مقوله اصلی از چهار مقوله فرعی «راهبرد سبک زندگی زیست کوچند معیشت ساز»، «راهبرد سبک زندگی زیست معیشتی وابسته»، «راهبرد سبک زندگی زیست خودتخریبی - انفعالی»، «راهبرد تحمیلی سبک زندگی زیست پیرامونی یا حاشیه‌ای» تشکیل شده است. به اعتقاد مشارکت‌کنندگان، باتوجه به شرایط حاکم بر کنشگران و همچنین نحوه تفسیر این شرایط توسط آنها، شیوه‌های مختلفی از راهبردها را گزینش می‌کنند.

در همین زمینه یکی از مشارکت‌کنندگان (شماره ۳) درباره سبک زندگی زیست کوچنده معیشت‌ساز می‌گوید:

«برخی از افراد برای اینکه از این شرایط رهایی پیدا کنند، دست به کوچ می‌زنند؛ مثلاً به استان‌های دیگر برای تأمین معیشت خودشان می‌روند. اینجا چون سرمایه و پولی معمولاً در دست ندارند، قرض می‌گیرند از اقوام و مهاجرت می‌کنند به استان‌های دیگر برای اشتغال یا وام می‌گیرند. اگر هم‌سرشون طلا داره، با رضایت همسر و با هدف اشتغال و بهتر شدن زندگیشون، اونارو می‌فروشن تا خرج این سفر را بدن. موردی هم هستن که خود خانواده همسر حمایت مالی می‌کنند تا برای اشتغال و بهتر شدن وضعیت زندگیشون مهاجرت کنند. از قرعه‌کشی خانوادگی که معمولاً رایج هم استفاده میشه.»

در همین راستا یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان (شماره ۵) از راهبرد سبک زندگی زیست کوچنده می‌گوید:

«در همین اهواز آدم‌های زیادی هستن که به امید ساختن زندگی بهتر، این سبک زندگی را انتخاب کردند؛ یعنی رفتن از اهواز به یزد که معمولاً زیاد میرن. یا حتی در منطقه پرنده تهران میرن. اونجا در کارخانجات شروع به کار می‌کنند. بعضی دوام میارن و ماندگار میشن. بعضی‌ها هم تحمل

دوری ندارند و بعد از مدتی برمی‌گردند.»

کنشگران با اتخاذ راهبرد زیست کوچنده معیشت‌ساز، شرایط حاکم بر زیست خود را تا حدودی حذف می‌کنند و خود را در معرض تجربه و شانس جدیدی قرار می‌دهند؛ اما علاوه بر این، مشارکت‌کنندگان معتقدند برخی دیگر از افراد در مواجهه با این شرایط، خط‌مشی متفاوت‌تر و خطرناک‌تری را در پیش می‌گیرند که بسیار تأمل‌برانگیز است. این خط‌مشی را می‌توان با عنوان سبک زندگی زیست خودتخریبی - انفعالی نام‌گذاری کرد. یکی از مشارکت‌کنندگان (شماره ۸) در این زمینه می‌گوید:

«عموماً افرادی که این استراتژی را در پیش می‌گیرند، تقریباً ناامیدانه و غرق در چالش‌های مختلف زیست خود هستند؛ مثلاً هم از حیث اقتصادی، هم از حیث خانوادگی و فرهنگی به نوعی با چالش‌های هم‌زمانی مختلف روبه‌رو هستند. اینها معمولاً از مشکلات فرار می‌کنند و گوشه‌گیر هستن و تمایلی به مشارکت یا حتی صحبت در جمع ندارند. فشارهای زیادی تحمل کردند و تاب‌آوریشون به قدری آمده پایین که دیگه برای گذراندن زندگی خودشون خط قرمزی ندارند.»

نکته‌ای که در صحبت‌های این مشارکت‌کننده قابل استنباط است، این است که تجمیع چالش‌های اقتصادی و فرهنگی و انباشت فشارها بر افراد می‌تواند تاب‌آوری آنان را هدف گیرد و به تبع آن برای تأمین زندگی خود از خطوط قرمز عبور کنند. این وضعیت می‌تواند نقطه عطف تبدیل مسئله اجتماعی به جرم باشد. در همین ارتباط مشارکت‌کننده‌ای (شماره ۱۰) از کنش‌های سبک زندگی خودتخریبی این افراد می‌گوید:

«اینها تنها هستند و در جمع‌ها نمی‌روند. این تنهایی معمولاً دلیل داره؛ هم انگیزه و حال‌وهوای جمع رو ندارند، به دلیل فشارهای زیادی که تحمل کردن و هم به خاطر مصرف مواد. معمولاً با دوستای خودشون می‌نشینند؛ یعنی نوعی همدلی و احساس مشترک و توافق بر سر این شیوه و سبک زندگی بین خودشون و دوستاشون وجود داره. مصرف مواد مخدر از ویژگی‌های بارز این سبک زندگی هست. هیچ تعهدی به خرج زندگی ندارند و تقریباً اگر پولی باشه یا درآمدی، صرفاً برای تأمین مواد خرج می‌کنند.»

مشارکت‌کننده دیگری (شماره ۱۲) نیز در همین زمینه

راهبرد خودتخریبی - انفعالی می‌گوید:

«درآمد اینا با مسائل اجتماعی شکل می‌گیره؛ مثلاً بچه‌های خودشون رو برای کمک می‌فرستن پیش افرادی که مواد خرید فروش می‌کنند. بابت این کمک هم مواد می‌گیرند. یا بعضاً غیر از مواد پول هم دریافت می‌کنند تا خرجی برای خونه داشته باشند به صورت موقت؛ اما دریافت پول بیشتر مستلزم غرق‌شدن بیشتر در فروش مواد برای این خرده‌گروه‌های مواد مخدر هست. اگر هم به این شکل نتوانند مواد را تأمین کنند، وسایل خانگی خودشون را حراج می‌کنند؛ مثلاً یخچال که زمان ازدواج داشتند را می‌فروشن یا وسایل برقی دیگه.»

راهبرد دیگری که توجه مشارکت‌کنندگان را به خود جلب کرد و از آن سخن گفتند، می‌توان با عنوان «راهبرد سبک زندگی زیست وابسته یا تکیه به دیگران» نامید. در ارتباط با این راهبرد یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید:

«افرادی که پا به این مسیر گذاشتند، خود را عاجز و ناتوان از حل مشکلات می‌دانند و نوعی درماندگی را تجربه کردند. به همین خاطر تصور می‌کنند راه‌حل این چالش‌ها کمک‌گرفتن از دیگران و تکیه به آنها می‌باشد. غالباً این افراد درباره مشکلات خود با دیگران صحبت می‌کنند و از مسائل و چالش‌های خود برای دیگران می‌گویند. این افراد تصویری دارند مبنی بر اینکه اگر دیگران از شدت چالش‌ها و نظام مسائل آنها اطلاع و آگاهی پیدا کنند، راه‌حلی برای آنان پیدا خواهند کرد.»

در همین زمینه مشارکت‌کننده دیگری (شماره ۹) درباره سبک زندگی وابسته می‌گوید:

«وقتی مشکلات و مسائل برای اینها به وجود میاد، این مسائل و مشکلات را به افراد و اشخاصی می‌گویند که دارای اعتبار، حیثیت و قدرت اقتصادی یا قدرت حل‌وفصل مسائل را داشته باشند. وقتی صحبت از گرفتاری‌ها و چالش‌های معیشتی خود می‌کنند، عموماً به دنبال نوعی مسیر ساده و آسان برای عبور از این شرایط توسط دیگران هستند.»

اما آخرین راهبردی که مشارکت‌کنندگان از آن به عنوان راه برون‌رفت از مشکلات و نظام مسائل یاد کردند، راهبرد تحمیلی سبک زندگی زیست پیرامونی یا حاشیه‌ای است. این استراتژی متوجه افرادی است که از روستا به شهر با هدف درآمدزایی و اشتغال مهاجرت کردند و از طرفی توانایی تأمین

مسکن شهری را ندارند. به عبارتی به دنبال کسب درآمد در شهر بوده و نیز از تأمین مسکن شهری عاجز هستند. در همین باره یکی از مشارکت‌کنندگان (شماره ۵) می‌گوید:

«وقتی افراد با این اهداف به شهر میان توانایی ادغام آنها در شهر وجود ندارد. زمانی که از تأمین مسکن ناتوان باشند، به مناطق حاشیه‌ای یا پیرامونی گرایش پیدا می‌کنند. بعضاً این شیوه زیست زندگی را به‌گونه‌ای توجیه می‌کنند؛ برای مثال زندگی در حاشیه شهرها هزینه کمتر دارد یا به شهر نزدیکه، بهتر از روستا است؛ یا اول روستا بودیم، الآن حاشیه می‌آییم، بعد می‌ریم شهر.»

استراتژی‌های بیان‌شده توسط کنشگران، صرفاً کنش‌های فردی نیست، بلکه نوعی بازتاب خصلت‌ها و نگرش‌های فرهنگی است که در قالب سبک‌های زندگی در شهر اهواز نمود پیدا کرده است. استراتژی‌های به‌کارگرفته‌شده توسط کنشگران علاوه بر نتایج آشکار آن، یعنی تقلا برای تأمین معیشت، دارای نتایج پنهان و بازتولید سبک‌های زندگی و انتقال آن به نسل‌ها است که شکلی از فقر فرهنگی را علاوه بر فقر اقتصادی بازتولید می‌کند.

پیامدها: پیامدهای چندوجهی و بازتولید مسئله اجتماعی

باتوجه به سخنان مشارکت‌کنندگان و استخراج چهار استراتژی، چهار نوع پیامد قابل ذکر است. این مقوله اصلی از چهار مقوله فرعی «زندان به مثابه میراث داغ ننگ خانواده زندانی»، «طردشدگان محروم»، «معاشرت افتراقی و بازتولید ارتکاب جرم» و «مهاجرت ناکام و بن‌بست معیشت» تشکیل شده است. یکی از مشارکت‌کنندگان (شماره ۲) درباره ارتباط راهبرد سبک زندگی وابسته با مقوله فرعی طردشدگان محروم می‌گوید:

«باتوجه اینکه در این راهبرد دست‌نیاز به سمت دیگران درازکردن جزء ذاتی این کنش محسوب می‌شود، معمولاً با بازتولید پدیده‌هایی مانند تکدی‌گری روبه‌رو هستیم. افراد در این شرایط احساسات و عواطف خود را خرج دیگران می‌کنند و ترحم می‌خرند؛ اما این پیامد به اینجا ختم نمی‌شود و گاهی پیش می‌آید که از تکدی‌گری به سمت بازتولید پدیده دیگری حرکت کنند؛ پدیده‌ای تحت عنوان تن‌فروشی یا روسپی‌گری.»

صحبتهای این مشارکت‌کننده درباره پیامدهای راهبرد

سبک زندگی زیست وابسته یا تکیه بر دیگران بر این نکته تأکید دارد که اساساً پیامدهای کنش افراد شکل زنجیری و سلسله‌وار دارد. به عبارتی پیامدهای یک کنش در نقطه خاصی مانند تکدی‌گری متوقف نمی‌شود و خود پدیده تکدی‌گری که پیامد سبک زندگی زیست وابسته یا تکیه بر دیگران بوده است، می‌تواند زمینه را برای بازتولید پدیده دیگری با عنوان تن‌فروشی فراهم کند. درواقع پیامد یک کنش برای مثال تکدی‌گری می‌تواند شرط علی بازتولید پدیده تن‌فروشی شود. این وضعیت سیال و جاری بودن ذات مسائل اجتماعی و ارتباط و پیوند پدیده‌ها را بازگو می‌کند. در همین ارتباط یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان (شماره ۳) درباره مقوله فرعی طردشدگان محروم می‌گوید:

«یکی دیگر از پیامدهای بسیار مهم و قابل تأمل این مقوله، سوءاستفاده از کودکان است. گرچه فراوانی آن ممکن است کمتر باشد، اما بسیار حیاتی است. من مواردی را دیدم که مردی متکدی بوده، از دخترش برای تکدی‌گری استفاده می‌کرده و دچار بحران‌های زیادی شده؛ پیشنهادات غیراخلاقی و غیره.»

پیامد دیگر مربوط به راهبرد سبک زندگی زیست کوچنده معیشت‌ساز است که توجه مشارکت‌کنندگان را به خود جلب کرد. به باور مشارکت‌کنندگان پیامدهای این نوع کنش در مقایسه با پیامدهای راهبرد سبک زندگی زیست وابسته یا تکیه به دیگران، ملایم‌تر و کم‌هزینه‌تر است. در همین باره یکی از مشارکت‌کنندگان (شماره ۹) از ارتباط این نوع کنش با مقوله فرعی مهاجرت ناکام می‌گوید:

«دوری از فامیل و آشنایان برای چند ماه مخصوصاً اگر آدم‌های وابسته و احساسی باشن مشکله. باتوجه به اینکه اینها اکثراً، داروندار خودشان را می‌فروشند. در مرحله بعد استقراض از قوم و خویش است؛ با این شرایط امکان تأمین هزینه‌های اسکان را ندارند و اکثراً مجبور میشن در مناطق پایین و حاشیه‌ای سکونت کنند.»

در صحبت‌های این مشارکت‌کننده به‌خوبی می‌توان بیان کرد که چالش اصلی اتخاذ این راهبرد تأمین هزینه‌های اسکان در استان مقصد است؛ علاوه بر این، یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان (شماره ۲) درباره مقوله فرعی مهاجرت ناکام

می‌گوید:

«زندگی در شهر غربت سخته. همین شرایط باعث شده خیلی‌ها بعد از مدتی یزد یا پرند تهران برگشتند به اهواز. حالا هم هزینه کردند، هم قرض گرفته بودن؛ اما به هدفی که تأمین معیشت بوده دست نیافتند و وضعیت اونا بعد از برگشت به اهواز بدتر شده؛ چرا که باید قرض دیگران را پس دهند، وامی که از طریق آشنایان گرفتند را پرداخت کنند و وضعیت اشتغال و مسکن خودشون هم در یک هاله‌ای از ابهام قرار گرفته.»

دیگر پیامدی که توجه مشارکت‌کنندگان را جلب کرد، پیامدهای حاصل از اتخاذ راهبرد سبک زندگی زیست پیرامونی یا حاشیه‌ای است؛ در همین راستا مشارکت‌کننده‌ای (شماره ۶) درباره ارتباط راهبرد سبک زندگی پیرامونی و مقوله فرعی پیوندهای افتراقی می‌گوید:

«آدم‌هایی که این راهبرد را اتخاذ می‌کنند، به دنبال این هستن که از روستا به شهر بیان. معمولاً شرایط اقلیمی نامساعد برای کشاورزی و دستمزد کمتر کارگری در روستا نسبت به شهر نیروی دافعه اینها هستند. آمدن اینها به شهر برای اشتغال یک پیامد مشابهی با راهبرد قبلی دارد. در راهبرد قبلی افراد به استان‌های مقصد برای اشتغال می‌روند و چالش تأمین مسکن را دارند. در اینجا از روستا به شهر میرن و باز چالش تأمین مسکن در شهر وجود دارد. چون هدف اینها از آمدن به شهر اشتغال است و توانایی تأمین مسکن مستقل ندارند، در حومه شهرها و بافت‌های فرسوده سکونت می‌کنند. از اینجا به بعد پیامدهای این نوع سبک زندگی، خودش رو نشون میده؛ از جمله اینها میشه گفت بچه‌هاشون توی این مناطق با بزهکاران زیادی آشنا میشن. بافت‌های فرسوده آسیب‌های خودشو داره. معاشرت با افراد معتاد که توی این مناطق هستن با سارقین با خلاف‌کاران. با انواع این چیزا آشنا میشن.»

یکی از مشارکت‌کنندگان (شماره ۱۱) در همین زمینه و

درباره مقوله فرعی پیوندهای افتراقی می‌گوید:

«اونجا شیوه تأمین معیشت رو از افراد ساکن اون مناطق یاد می‌گیرند. کسانی که توی این مناطق هستن، مشکلات زیاد مالی و اقتصادی دارن. اگر به سراغ سرقت و اعتیاد، خریدوفروش مواد نرن، سراغ کارهای دیگه مثل جمع‌آوری ضایعات و این‌جور کارها میرن. بستگی داره اون منطقه در

چه سطحی از التهاب قرار داره. اینا هم تحت‌تأثیر قرار

می‌گیرن.»

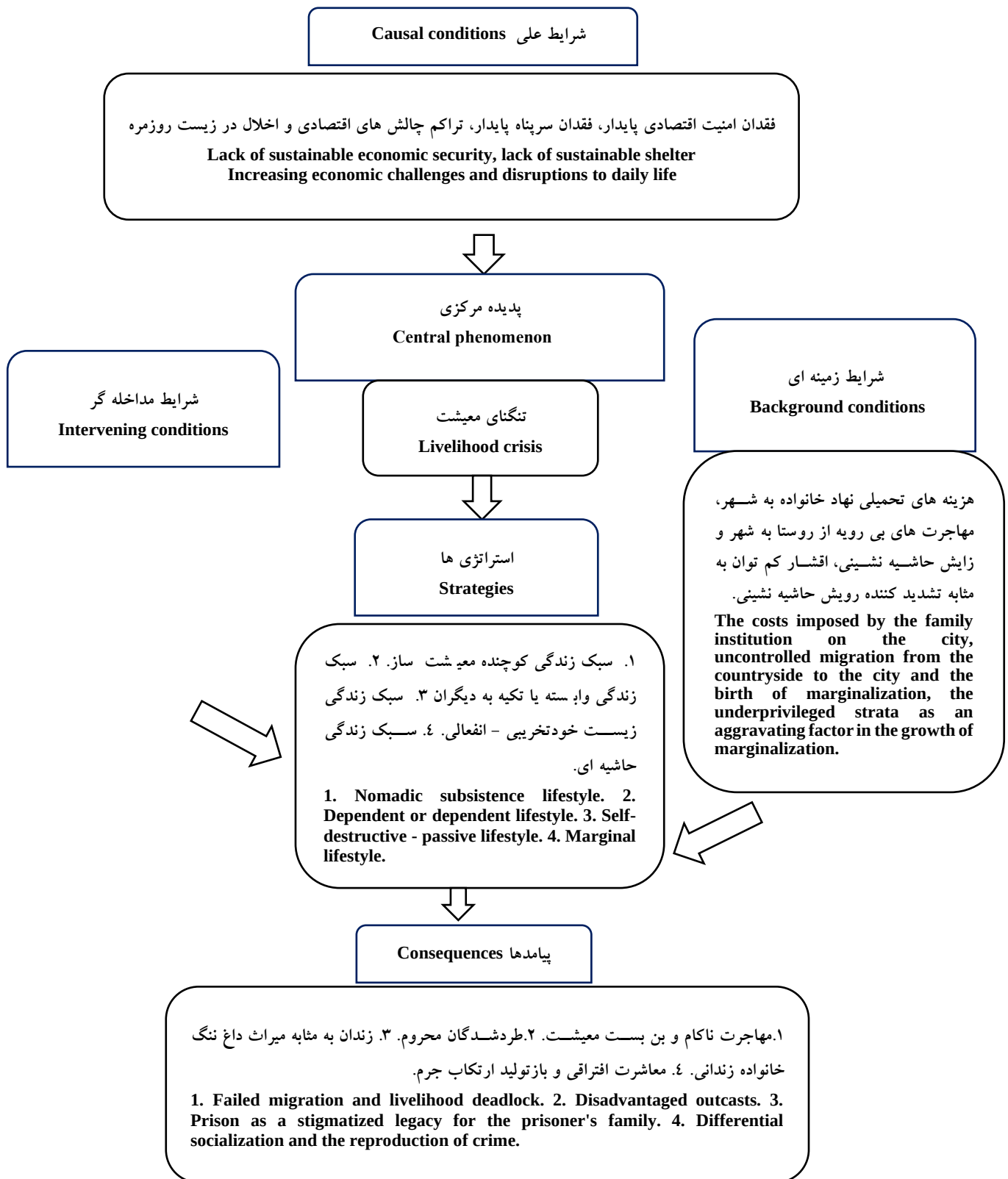
آخرین پیامدی که مشارکت‌کنندگان درباره آن سخن گفتند، مربوط به پیامدهای راهبرد سبک زندگی زیست خودتخریبی یا انفعالی است. به باور مشارکت‌کنندگان اتخاذ این راهبرد نوعی اعتراض و انتقام از خود و زندگی خانوادگی خود است. افرادی که چنین راهبردی را در پیش می‌گیرند، معمولاً از اجتماع دوری می‌کنند و به دیگران بدبین هستند. در این کنش نوعی خودانفعالی برجسته مشاهده می‌شود که در همین زمینه یکی از مشارکت‌کنندگان (شماره ۵) از ارتباط استراتژی سبک زندگی زیست خودتخریبی - انفعالی با مقوله زندان به‌مثابه میراث داغ خانواده زندانی می‌گوید:

«دستگیری و تجربه زندان از مهم‌ترین نتایج این راهبرد هست. معمولاً به دلیل مصرف مواد مخدر و فروش مواد در مواردی بدتر، استفاده از بچه‌هاشون برای تأمین مواد، دستگیر میشن. دستگیر که میشن اوضاع ملتبه‌تر میشه؛ چون الان انگ مجرم‌بودن را هم یدک می‌کشن. خانواده‌های دیگر از اونا فاصله می‌گیرن. حتی باهاشون وصلت نمی‌کنن دیگه. اینا وقتی دستگیر میشن، دیگه خانواده‌هاشون رها میشن. بچه‌هاشون درس بخونن یا نخونن، دیگه مسئله اصلی اونا نیست. همین‌جا هست که خیلی‌ها کم‌کم ترک تحصیل می‌کنند. نظارت دیگه روی خانواده نیست. خانواده از هم می‌پاشه. بماند که احساس شرم و خاری رو برای همه اعضای خانواده، مخصوصاً همسرانشون میارن.»

مشارکت‌کننده‌ای (شماره ۴) در همین زمینه و درباره مقوله

فرعی زندان به‌مثابه میراث داغ خانواده زندانی می‌گوید:

«راهبرد و پیامد در یک مسیر به هم مرتبط قرار داره. دلیلش هم این است که معمولاً اینها فعالیت و تلاش یا تقلا برای بهبود وضعیت خانواده خود ندارند و باتوجه به اینکه از زندگی کنار می‌کشن، ناامیدی و افسردگی و درملندگی بیشتری تجربه می‌کنند. این وضعیت اونا رو به سمت اعتیاد و تخدیر ذهنی می‌کشونه. همسر آنان را به جدایی و طلاق می‌رساند؛ یعنی میگن علاوه بر اینکه کاری نمی‌کنه، معتاد هم شده. اعتیاد میشه عنصر تقویت‌کننده پدیده طلاق. طلاق ممکنه گاهی بعد دستگیری همسر اتفاق بیفته، گاهی قبلش.»

شکل ۱- مدل پارادایمی تحقیق

Fig 1- Paradigmatic model of research

نتیجه

هدف این پژوهش واکاوی فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی شهر اهواز از منظر نخبگان سازمان زندان‌ها بود؛ به همین منظور و برای رسیدن به هدف پژوهش از روش‌شناسی کیفی و نظریه زمینه‌ای استفاده شد و با ۱۲ نفر از نخبگان سازمان زندان‌ها مصاحبه عمیق انجام شد. پس از کدگذاری و تحلیل داده‌ها و همچنین شکل‌گیری مدل پارادایمی در پاسخ به هدف پژوهش، یعنی فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی از منظر نخبگان سازمان زندان‌ها، مقوله هسته با عنوان «مسئله اجتماعی به مثابه تلاقی ناهنجاری‌های چندجانبه» پدید آمد. مقوله هسته نشان می‌دهد که در فرایند شکل‌گیری مسئله اجتماعی نوعی هم‌زمانی و تراکم ناهنجاری‌های چندجانبه دیده می‌شود. به عبارتی مسئله اجتماعی محصول عوامل مختلفی است که هر کدام نقش خاصی در بروز و شکل‌گیری مسئله اجتماعی در مدل پارادایمی ایفا کرد.

برای پاسخ به سؤال اصلی تحقیق، یعنی فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی در شهر اهواز از منظر نخبگان سازمان زندان‌ها، باتوجه به یافته‌های تحقیق و مدل پارادایمی می‌توان چنین نتیجه گرفت که مهم‌ترین پلیده شکل‌دهنده مسائل اجتماعی در شهر اهواز تنگنای معیشت است. فرایند به این شکل است که خاستگاه اجتماعی به خصوص خانواده و محل سکونت از مهم‌ترین بنیان‌های به وجود آورنده مسائل اجتماعی در شهر اهواز است؛ در این رابطه خاستگاه‌های خانوادگی که دارای بنیان اقتصادی ضعیفی به خصوص در زمینه اشتغال و مسکن است، پتانسیل زیادی برای سوق دادن کنشگران به سمت وسوی رفتارهای نابهنجار دارد. شهر اهواز جزء شهرهایی است که حجم زیادی از حاشیه‌نشینی را در خود جای داده که این موضوع نمادی از اختلاف طبقاتی است. یکی از ویژگی‌های جمعیتی شهر اهواز علاوه بر حجم زیاد حاشیه‌نشینی، توزیع حاشیه‌نشینی در بخش‌های مختلف شهر است و به عبارتی در همه مناطق اختلاف طبقاتی بین محلات مشاهده می‌شود؛ در این زمینه توسعه متوازن و توزیع عادلانه

امکانات در همه مناطق شهری مشاهده نمی‌شود که همین مسئله باعث شده است تا در سال‌های اخیر باتوجه به مشکلات اجتماعی و اقتصادی و به خصوص گرانی و تورم حجم حاشیه‌نشینی افزایش یابد. هرچند انتظار می‌رفت با گذشت زمان، حاشیه‌نشینی خود را با متن و مرکز شهر نزدیک و سازگار کنند، به دلیل عدم توسعه متوازن در اهواز چنین نشده که این مورد خود باعث افزایش محرومیت نسبی شده است؛ بنابراین، در اینجا محرومیت نسبی علاوه بر تسهیل کردن فرایند زایش مسائل اجتماعی به عنوان چرخ‌دنده عمل می‌کند و باعث افزایش آسیب‌ها و مسائل اجتماعی نیز می‌شود؛ پس فرایند شروع مسائل اجتماعی از زمینه اجتماعی و خانوادگی شروع شده، فشارهای اقتصادی و اجتماعی باعث تقویت آن می‌شود و در نهایت مسائل اجتماعی شکل می‌گیرد.

یافته‌های پژوهش حاضر با پژوهش حامد و همکاران (۱۴۰۳) نقاط اشتراک و افتراقی دارد. آنها دریافتند که بین میزان شیوع یک آسیب و میزان اولویت رسیدگی به آن تفاوت وجود دارد؛ اگرچه شایع‌ترین آسیب‌ها در مناطق محروم، مسائل اقتصادی از جمله بیکاری و فقر است، از نظر ساکنان و معتمدان مناطق محروم مسائل لزوماً اقتصادی نیست و اولویت ساکنان رفع تبعیض در مقایسه با سطح شهر است که دو نگاه متفاوت به مسائل اجتماعی را نشان می‌دهد. یافته‌های پژوهش حاضر نیز اهمیت مسائل اقتصادی را نشان می‌دهد با این تفاوت که در پژوهش مذکور، ساکنان مناطق محروم بر اولویت رفع تبعیض در مقایسه با سطح شهر تأکید دارند؛ اما در پژوهش حاضر و از منظر نخبگان سازمان زندان‌ها اهمیت بُعد اقتصادی در فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی تعیین‌کننده است که دو تصویر متفاوت شیوه درک مسائل اجتماعی را نشان می‌دهد. یافته‌های یوسفی و اکبری (۱۳۹۰) نشان داد که مسائل اقتصادی دارای بیشترین اهمیت و اولویت در میان جامعه ایرانی است و پس از آن مسائل حوزه اجتماعی قرار دارد که با یافته‌های این پژوهش و نقش بُعد اقتصادی در شکل‌گیری مسائل اجتماعی همسو است؛ در همین راستا

در فرایند شکل‌گیری مسئله اجتماعی داشته است. این بخش از یافته‌ها با یافته‌های پوتینگر و همکاران (2020) درباره مدل توسعه شهر همسو است که گویای حاکمیت غیردموکراتیک و غیربومی بوده و این امر به قطبی‌شدن فضای اجتماعی و تسهیل‌کننده مسائل اجتماعی منجر می‌شود که در مقوله خلأهای سیاست‌گذاری - اجرا در حوزه مدیریت شهری منعکس شده است.

درمجموع شرایط مذکور ازجمله بافت خانوادگی و بُعد اقتصادی با نقش علی، بافت شهری با نقش زمینه‌ای و بافت قانونی با نقش مداخله‌ای به همراه پدیده محوری تنگنای معیشت، کنشگران را تحت فشار و تنگنای معیشتی قرار می‌دهد که استراتژی‌های کنشگران را شکل می‌دهد. در چنین شرایطی کنشگران برای برون‌رفت از این شرایط دست به کنش‌های احیاکننده معیشت می‌زنند؛ ازجمله: ۱) راهبرد سبک زندگی زیست کوچنده معیشت‌ساز، ۲) راهبرد سبک زندگی زیست وابسته یا تکیه به دیگران، ۳) راهبرد سبک زندگی زیست خودتخریبی یا انفعالی، ۴) راهبرد سبک زندگی حاشیه‌ای یا پیرامونی. این راهبردها نیز مولد پیامدهای چندگانه اجتماعی است. این بخش از یافته‌ها با نتایج اوجو و بنسون^۲ (2017) همسو است که تنگنای معیشت و ناتوانی از تأمین اقتصادی خانواده را تسهیل‌کننده بروز پدیده تکدی‌گری دانسته بود. همچنین با یافته‌های آنگرینی^۳ و همکاران (2023) همسو است که سه عامل اقتصادی، آموزشی و محل زندگی را بیشتر از سایر عوامل مولد پدیده کودک‌همسری به‌عنوان مسئله‌ای اجتماعی قلمداد کرده بودند.

انطباق یافته‌های پژوهش با چارچوب مفهومی تحقیق گویای آن است که مفاهیم کلیدی نظریه‌های فقر فرهنگی، فشار ساختاری، همنشینی افتراقی و خرده‌نظام‌های پارسونز در مفاهیم و مقوله‌های کشف‌شده تحقیق کاملاً مشهود است (مقوله‌ها نوع تأمین معاش، سبک‌های زندگی و ... برگرفته از نظریه فقر فرهنگی). از آنجایی که فقر فرهنگی به‌عنوان عامل

افشارکهن و همکاران (۱۴۰۴) بر ارتباط تنگاتنگ تورم و محرومیت اقتصادی در بروز مسئله اجتماعی تأکید داشتند که با تراکم چالش‌های اقتصادی و اخلاقی در زیست روزمره کنشگران همسو است؛ علاوه‌براین، با یافته‌های عیوضی (۱۴۰۲) همسو است که فقر را یکی از مهم‌ترین عوامل اثرگذار در شبکه مسائل اجتماعی دانسته بود. همچنین با یافته‌های رفیعی و همکاران (۱۴۰۱) همسو است که فقدان شغل و قیمت زیاد مسکن را ازجمله مسائل دارای اولویت در ایران عنوان کرده بود که با عنوان فقدان سرپناه پایدار منعکس شده است.

بافت شهری با نقش زمینه و بستر شکل‌گیری مسائل اجتماعی شهر اهواز به‌عنوان محرک در کنار پدیده محوری تنگنای معیشت، کنشگران را به سمت وسوی اتخاذ استراتژی‌های تضمین کفایت زیست معیشتی سوق می‌دهد. این بخش از یافته‌ها با نتایج پژوهش فولادیان و رضایی بحرآبادی (۱۳۹۸) همسو است که بر رابطه مناطق حاشیه‌نشین در افزایش مسائل اجتماعی و جرم تأکید داشتند. در همین زمینه یافته‌های وو وبستر (2010) نشان داد که سکونت در محلات حاشیه‌نشین در تعمیق و استمرار فقر اثرگذار است که با یافته‌های این بخش از پژوهش در مقوله‌ای با عنوان معاشرت افتراقی در محلات حاشیه‌نشین و بازتولید ارتکاب جرم منعکس شده است. همچنین با یافته‌های گلوپینی^۱ (2020) همسو است که بر اهمیت نقش عوامل دافعه روستایی و جاذبه‌های شهری که به تراکم جمعیت و بروز مسائل اجتماعی منجر می‌شد، تأکید داشت. همچنین با یافته‌های پژوهش حاضر و در مقوله مهاجرت‌های بی‌رویه از روستا به شهر و زایش حاشیه‌نشینی همسو است.

مدل پارادایمی علاوه‌بر بافت شهری و پدیده محوری تنگنای معیشت، خلأهای سیاست‌گذاری - اجرا در حوزه مدیریت شهری را نیز نشان می‌دهد که نقش بافت قانونی را در فرایند شکل‌گیری مسائل اجتماعی نمایان کرد. بافت قانونی در دو حوزه خلأهای سیاست‌گذاری و اجرا نقش مداخله‌گر

³ Anggreni¹ Gollopeni² Ojo & Benson

زمینه‌ساز در بروز و شکل‌گیری مسائل اجتماعی و بازتولید آن در بستر ناهمگون و نامتوازن شهر اهواز خودنمایی می‌کند و به‌وضوح مشاهده می‌شود، در این شرایط نابهنجار سبک زندگی آسیب‌زا نیز نمایان است و خود زمینه و بستری برای یادگیری فراهم کرده است (مقوله فرهنگ‌های غالب در مناطق کم‌برخوردار) که منطبق بر نظریه هم‌نشینی افتراقی است. یکی دیگر از نکات برجسته تحقیق تضاد شدید طبقاتی در محله‌های نزدیک به هم در شهر اهواز است که گویای عدم توسعه متوازن شهر است که در این رابطه یکی از مهم‌ترین علل آن مشکلات ساختاری و مدیریتی است که این موضوع در نظریه پارسونز (مقوله خلأهای سیاست‌گذاری - اجرا در حوزه مدیریت شهری) و همچنین فشار ساختاری (مقوله تراکم چالش‌های اقتصادی و اخلال در زیست روزمره) به آنها پرداخته شده است. عدم برخورداری شهروندان از امکانات مطلوب شهری به‌ویژه در مناطق کم‌برخوردار، زمینه مقایسه بین مناطق را فراهم می‌کند و کنشگران در نتیجه برای جبران کمبودهای خود به راه‌های غیرمتعارف کشیده می‌شوند.

از نکات برجسته تحقیق حاضر می‌توان به توسعه نامتوازن شهری و تضاد شدید طبقاتی و همجواری مناطق برخوردار با مناطق حاشیه‌ای و غیربرخوردار در جای‌جای شهر اهواز اشاره کرد که تولیدکننده محرومیت نسبی شدید، همراه با محرومیت معیشتی و مطلق است که در نهایت این بافت فیزیکی، اجتماعی و فرهنگی زمینه شکل‌گیری و بازتولید مسائل اجتماعی را فراهم کرده است.

باتوجه به نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش، می‌توان پیشنهادات کاربردی زیر را در جهت کاهش بروز مسائل اجتماعی شهر اهواز بیان کرد:

حمایت از مستأجران و افراد فاقد مسکن پایدار در قالب طرح‌های حمایتی دولتی از جمله اعطای وام، (۲) الزام شرکت‌های نفتی و غیرنفتی فعال در سطح شهر به اختصاص مبلغی با عنوان مسئولیت‌های اجتماعی در قبال اقشار آسیب‌پذیر سطح شهر اهواز توسط استانداری، (۳) پایش

وضعیت اقتصادی خانواده‌های سطح شهر توسط سازمان بهزیستی و اقناع‌سازی فرهنگی خانواده‌های مشوق ازدواج زودهنگام و بدون پشتوانه مالی، (۴) همکاری نهادی در قالب طرح مدیریت شهری اهواز از طریق نیروی انتظامی و استانداری برای کنترل مبادی ورودی سطح شهر اهواز جلوگیری از رویش پدیده حاشیه‌نشینی، (۵) استثناسازی سرپرستان خانواده‌های بیش از ۵۰ سال سن و بدون سابقه بیمه و پشتوانه شغلی از فرایندهای قانونی موجود و تحت پوشش بیمه قرارگرفتن آنان، (۶) پایش و رصد سه گروه کم‌توان: معلولین جسمی متکدی، بیماران خاص بدون پشتوانه مالی و سالمندان رهاشده در سطح شهر اهواز توسط سازمان بهزیستی و اسکان و تأمین اقتصادی آنان از طریق شرکت‌های نفتی و غیرنفتی در سطح شهر اهواز در قالب مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها، (۷) حضور مستمر و پایدار جامعه‌شناسان فعال در حوزه مسائل اجتماعی در تصمیم‌گیری‌ها و تصمیم‌سازی‌های سطح شهر و نهادها به‌عنوان مشاور مدیران برای پایش و رصد حوزه اجتماعی شهر اهواز، (۸) استفاده از ظرفیت‌های فنی و حرفه‌ای استان در جهت مهارت‌آموزی زندانیان و (۹) استفاده از ظرفیت‌های دادگستری استان در جهت ایجاد و ارتقای مهارت‌های جرم‌شناختی زندانیان. در ارتباط با پیشنهادات پژوهشی باتوجه به نتایج به‌دست‌آمده، پیشنهاد می‌شود در قالب یک پژوهش و از طریق روش کمی به اولویت‌بندی نظام مسائل اجتماعی از منظر نخبگان نهادهای متولی پرداخته شود، تا میزان تشابه و تفاوت این پژوهش با پژوهش کمی تحلیل شود. همچنین باتوجه به محوریت چالش‌های اقتصادی در بروز مسائل اجتماعی در سطح شهر اهواز، پیشنهاد می‌شود در قالب دو گروه و در یک پژوهش از طریق نخبگان اقتصادی سازمان برنامه‌وبودجه استان، درباره چالش‌های معیشتی و وضعیت مسکن از یک‌سو و ازسوی دیگر از طریق جامعه‌شناسان پژوهشی کیفی انجام شود و برآیند دیدگاه‌های اقتصادی و اجتماعی به نهادهای متولی منعکس شود.

حامی مالی

پژوهش حاضر برگرفته از رساله دکترای محمدحسین مقدم است که تحت حمایت دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی نیروی انتظامی استان خوزستان انجام شده است.

خوداظهاری استفاده از هوش مصنوعی

در تهیه این مقاله، از هوش مصنوعی استفاده نشده است.

منابع فارسی

ابوالمعالی، خ. (۱۳۹۱). پژوهش کیفی/نظریه تا عمل. علم. اشتراوس، ا. و کوربین، ج. (۱۳۹۱). مبانی پژوهش کیفی: فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای (ابراهیم افشار، مترجم؛ چاپ دوم). نی.

افشارکهن، ج.، سبزه‌ای، م. ت. و بلالی، ا. (۱۴۰۴). تورم و چرخه بازتولید مسئله اجتماعی. پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۴ (۲۶)، ۱۵۲-۱۲۳.

آقاچان، ا. (۱۳۹۵). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر پیدایش کودکان کار در شهر تهران [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی]. علم‌نت.

باقری میاب، ش.، کریمی‌کیا، م. و زالی‌زاده، م. (۱۴۰۳). زندگی در حاشیه: ویژگی‌های محلات حاشیه‌نشین کلان‌شهر اهواز. مسائل اجتماعی ایران، ۱۵ (۲)، ۷۶-۳۹.

پورعباسی، ش.، کردزنگنه، ج. و شریفی، م. (۱۴۰۳). پیامدهای ازدواج زود هنگام در زنان شهر اهواز. پژوهش انحرافات و مسائل اجتماعی، ۴ (۱۱)، ۵۹-۳۳.

حامد، ب.، واعظ‌زاده، س. و منصوری، ا. (۱۴۰۳). تحلیل سیاست‌گذارانه میزان شیوع آسیب‌های اجتماعی و اولویت‌بندی آنها در محلات شهری؛ مورد مطالعه: محلات محروم و برخوردار شهر کرمانشاه. پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی، ۱۳ (۱)، ۱۵۵-۱۳۱.

حیدریانی، ل. (۱۴۰۰). شناسایی و اولویت‌بندی مسائل اجتماعی با ارائه مدل مفهومی پیشگیری. روان‌شناسی فرهنگی، ۵ (۱)، ۲۴۰-۲۱۸.

خراطها، س. (۱۳۹۳). بررسی مقایسه‌ای مسائل اجتماعی

مشارکت نویسندگان

نویسنده اول: (گردآوری داده‌های کیفی، نرم‌افزار، تجزیه و تحلیل داده‌ها، تحلیل و تفسیر اطلاعات و نتایج، تهیه پیش‌نویس مقاله).

نویسنده دوم: (طراحی پژوهش، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله).

نویسنده سوم: مشارکت در طراحی پژوهش، نظارت بر پژوهش، مطالعه و بازبینی مقاله

نویسنده چهارم: مشارکت در طراحی پژوهش، نظارت بر پژوهش، مطالعه و بازبینی مقاله

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تایید همه آنها است.

بیانیه دسترسی به داده‌ها

داده‌های پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسندگان قابل دسترسی است.

سپاسگزاری

نویسندگان از مشارکت کنندگان این پژوهش که به عنوان مصاحبه‌شونده مشارکت داشتند، تشکر می‌کنند.

- Hamed, B., Vaezzadeh, S., & Mansouree, O. (2024). Examining social issues and their prioritization in affluent vs. deprived urban neighborhoods: A policy analysis of Kermanshah, Iran. *Strategic Research on Social Issues*, 13(1), 131-155. [In Persian] <https://doi.org/10.22108/srspi.2024.135762.1858>
- Heydariyani, L. (2021). Identifying and prioritizing social harms by presenting a conceptual model of prevention. *Journal of Cultural Psychology*, 5(1), 218-240. [In Persian] <https://doi.org/10.30487/jcp.2021.281737.1253>
- Kalantari, A., & Mehdizadeh, M. (2012). An investigation of social problem from Shahid Sadr's perspective. *Journal of Social Theories of Muslim Thinkers*, 2(2), 1-16. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/jstmt.2012.54253>
- Kharatha, S. (2017). Comparing The Social Issues of Iran and Tajikistan. *Social Development and Welfare Planning*, 5(19), 255-290. [In Persian]. https://qjssd.atu.ac.ir/article_691.html
- Moeedfar, S. (2006). *Sociology of social issues in Iran*. Noor Alam. [In Persian]
- Moeedfar, S. (2010). *Sociology of contemporary social issues in Iran*. Sarzamin Ma. [In Persian]
- Moltafet, H. (2019). *Analysis of the most important social issues in Ahvaz*. 1st edition. Hamon No. [In Persian]
- Nourani, N., Zahedi, M. J., Maleki, A. (2021). The nature and conceptual coordinates of the social problem in perspective modern and postmodern (Comparative comparison of the views of Emile Durkheim and Jean Baudrillard). *Social Studies and Research in Iran*, 10(3), 717-740. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/jsir.2021.315718.1162>
- Ojo, T. M., & Benson, T. A. (2017). Street begging and its psychosocial social effects in Ibadan Metropolis, Oyo State, Nigeria. *World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Humanities and Social Sciences*, 11(12), 2780-2784. <https://publications.waset.org/10008342/>
- Parrillo, V. (2005). *Contemporary social problems*. Pearson Publications.
- Pottinger-Glass, C., & Pfeffer, K. (2020). *A city for whom? Marginalization and the production of space in contemporary Bangalore, India*. Handbook of Quality of Life and Sustainability (pp. 295-315). Springer International Publishing. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=j0saL-EAAAAJ&citation_for_view=j0saL-EAAAAJ:9yKSN-GCB0IC
- Pourabbasi, S., Kord Zanganeh, J., & Sharifi, M. (2024). Consequences of early marriage in women in Ahvaz. *Quarterly Scientific Journal (Research on Deviations and Social Issues)*, 4(11), 59-33. [In Persian]. <https://dori.net/dor/20.1001.1.3060821.1403.4.11.6.0>
- Rafiei, H., Setareh Forouzan, A., & Ahmadi, S. (2014). Social problems threatening social health and <https://sanad.iau.ir/fa/Article/1036402>
- یوسفی، ع.، و اکبری، ح. (۱۳۹۰). تأملی جامعه‌شناختی در تشخیص و تعیین اولویت مسائل اجتماعی ایران. *مسائل اجتماعی ایران*، ۲(۱)، ۱۹۵-۲۲۳. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24766933.1390.2.1.7.3>
- ### References
- Abol-Maali, K. (2012). *Qualitative Research from Theory to Practice*. Alam Publishing. [In Persian]
- Afsharkhan, J., Sabzei, M., & Belali, A. (2015). Inflation and the cycle of reproduction of social problems. *Contemporary Sociological Research*, 14(26), 123-152. [In Persian] <https://doi.org/10.22084/csr.2025.29241.2284>
- Aghajan, A. (2016). *Study of Social Factors Affecting the Emergence of Child Labor in Tehran* [Master's thesis, Islamic Azad University, Central Tehran Branch]. [In Persian] <https://elmnet.ir/doc/10993700-85352>
- Anggreni, D., Notobroto, H. B., & Soedirham, O. (2023). Determinant factors of early marriage in developing countries: a literature review. *Journal of Public Health in Africa*, 14(s2), 25-43. <https://publichealthinafrica.org/index.php/jphia/article/view/289>
- Bagheri Miyab, S., Karimikia, M., & Zalizadeh, M. (2024). Life on the margins: Characteristics of marginal neighborhoods in the Ahvaz Metropolis. *Iranian Quarterly Journal of Social Issues*, 15(2), 39-76. [In Persian] <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24766933.1403.15.2.1.0>
- Eivazi, Y. (2024). Network analysis of social problems of Iran. *Crisis Studies of the Islamic World*, 10(4), 1-30. [In Persian]. https://journals.abru.ac.ir/article_712230.html
- Foladian, M., & Rezaei Bahrabadi, H. (2019). A look at social harms and crimes on the outskirts of Mashhad and an investigation of its facilitating factors. *Sociology of Social Issues of Iran*, 8(14), 1-29. [In Persian]. <https://elmnet.ir/doc/2292766-72272>
- Ghaderi, S., & Soleimani, S. (2023). Factors effecting on crime: Quantitative meta-analysis of researches. *Bi-Quarterly Journal of Social Issues of Iran*, 14(2), 289-310. [In Persian]. https://jspi.khu.ac.ir/article_8248.html
- Giddens, A., & Bardsal, K. (2010). *Sociology* (H. Chavoshian, Trans.) Nei. [In Persian]
- Goodarzi, A. (2012). *Social Unrest, its Factors and Processes* [PhD thesis, Allameh Tabatabaie University]. [In Persian] <https://elmnet.ir/doc/10791945-42542>
- Golopeni, B. (2020). Urban life and social problems in Kosovo. *Micro, Macro & Mezzo Geoinformation*, 15, 66-80. https://www.academia.edu/44763774/URBAN_LIFE_A_ND_SOCIAL_PROBLEMS_IN_KOSOVO_Besim_Golopeni

- ed.). Ney Publishing. [In Persian]
- Sullivan, T. (2016). *Introduction to social problems*. Pearson Publications.
- Talebi, M. A., & Alizadeh Birjandi, Z. (2024). Cultural observation (Identification of cultural and social priorities of Khosuf city). *Social and Cultural Strategy*, 13(52), 485-510. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/scs.2023.405345.1465>
- Varvaei, A., & Parandakh, A. (2016). Investigation of social factors affecting recidivism (case study: Kermanshah city). *Social Sciences*, 10(3), 1-28. [In Persian]. <https://sanad.iau.ir/fa/Article/1036402>
- Wilson, A. (2010). The general urban model: Retrospect and prospect. *Papers Regional Science Association*, 89(1), 27-42. <https://ideas.repec.org/a/bla/presci/v89y2010i1p27-42.html>
- Wu, F., He, S., & Webster, C. (2010). Path dependency and the neighborhood effect: urban poverty in impoverished neighborhoods in Chinese cities. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 42(2), 134-152. <https://ideas.repec.org/a/sae/envira/v42y2010i1p134-152.html>
- Yousefi, A., & Akbari, H. (2011). A sociological reflection on the identification and prioritization of social issues in Iran. *Iranian Social Issues Quarterly*, 2(1), 195-223. [In Persian]. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24766933.1390.2.1.7.3>
- Zare Shahabadi, A., Shafieenejad, M., & Madahi, J. (2017). Suicidal behavior among women of Abadan: motivations and conditions. *Women in Development and Politics*, 15(3), 427-446. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/jwdp.2017.229631.1007164>
- having priority in Iran. *Iranian Quarterly Journal of Social Issues*, 2(3), 171-195. [In Persian]. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.3060821.1401.2.3.6.0>
- Salehabadi, A., Ashayeri, T., Elmimoghaddam, M. (2024). Study of the consequences of development on the suicide trend in the provinces of Iran: An intra Country comparative method. *Iranian Journal of Social Studies*, 18(2), 120-89. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/jss.2025.2025708.1835>
- Sampson, R. J., & Groves, W. B. (1989). Community structure and crime: Testing social disorganization theory. *American Journal of Sociology*, 94(4), 774-802. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1086/229068>.
- Sedigh Sarvestani, R. (2008). *Social Pathology, Sociology of Social Deviations*. Samt. [In Persian]
- Serajzadeh, H., Pouyafar, M., & Minai, H. (2019). A study on social context of drug sealersâ deviant migration in Koohdasht. *Social Issues of Iran*, 9(2), 133-103. [In Persian]. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24766933.1397.9.2.12.9>
- Sotoudeh, H. (2010). *Pathology (Sociology of Deviations)*. Avae Noor. [In Persian]
- Statistics Center of Iran. (2011). *Statistical Yearbook of the Country*. [In Persian] <https://amar.org.ir/salnameh-amari/agentType/ViewSearch/CustomFieldIDs/65/SearchValues/1398/PropertyTypeID/615>
- Statistics Center of Iran. (2019). *Statistical Yearbook of the Country*. [In Persian] <https://amar.org.ir/salnameh-amari/agentType/ViewSearch/CustomFieldIDs/65/SearchValues/1400/PropertyTypeID/615>
- Strauss, A., & Corbin, J. (2012). *Fundamentals of qualitative research: Techniques and steps in generating grounded theory* (E. Afshar. Trans.; 2nd